

Het doet hier alles

Bewust omgaan met hetero-, homo- en
biseksualiteit in het onderwijs

Frits Prior

APS, maart 2005

Inhoudsopgave

Vooraf	7
Waarom dit boekje?	9
Je mag er zijn als je maar niet zichtbaar bent	11
Beleid	13
Waar gaat het om bij tolerantiebeleid?	15
Het project moet een naam hebben	17
Positieve ervaringen	19
Vier houdingen tegenover homoseksualiteit in school	21
Het doel wijzigt de middelen	23
Gespreksmodel: pratend implementeren	25
In gesprek met elkaar	27
Enquête of gesprek?	29
Gespreksonderwerpen	31
Onderzoek via verkennende gesprekken	33
Verschillen kun je bespreekbaar maken	35
Aandachtspunten bij de gesprekken	37
Positief en negatief discrimineren	39
Verborg en open leven	41
Wat is normaal?	43
Gedogen en dubbele moraal	45
Belemmerende overtuigingen	47
Wat wil je bereiken en wat weerhoudt je?	49
Contact, geen strijd	51
Gelijkwaardig	53
De appel laten glimmen	55
Afstemming en creatie	57
In gesprek met elkaar	59
Laat meer dan je verpakking zien	61
Dualismen	63
Kwaliteiten en valkuilen	65

Regels en straffen	67
Een gedragscode in school	69
Twee soorten regelgeving	71
Maatregelen en straffen	73
Scheidsrecht, beroepsrecht en klachtrecht	75
Weten bij wie je met vragen en zorgen terecht kunt	77
Weten wat je met daders van agressie doet	79
Protocollen	81
Protocollen personeelsbeleid	83
Voorkeur of voorzorg?	85
Privacy	87
Personeelszorg	89
Voorbereid zijn op vragen	91
Metten en registreren	93
Meten en registreren, observeren en beschrijven	95
Welke effecten kun je verwachten?	97
De thermometer van 'de veilige school'	98
Gebruik van de thermometer	101
Lesmaterialen, links en bronnen	103
Lesmateriaal	104
Links	105
Bronnen	107

Bijna nooit

Bijna nooit zie je een vogel inde lucht
zich bedenken, zwenken, terug.

Judith Herzberg

Leeswijzer

Een plukboek

Dit is geen lees- of studieboek. Je kunt *Het doet hier alles* wel van voor naar achteren lezen, maar het is meer bedoeld als blader- en plukboek: kijk eens wat je voor je school kunt gebruiken.

Homo- en biseksueel onderwijspersoneel

Het boekje gaat over het vergroten van de sociale veiligheid van homo- en biseksueel onderwijspersoneel. Soms duid ik dat aan met diversiteitsbeleid. Als ik alleen homo's of alleen leraressen noem, gaat het toch om de hele doelgroep.

Verdeling links-rechts

Links vind je schema's, voorbeelden en illustraties die snel een beeld geven.
Rechts vind je korte beschrijvingen die daarop aansluiten.

Gedichten

Ik geef gedichten als illustratie. Mijn vraag is: wat zeggen ze jou over homoseksualiteit en de manier waarop je er in school mee omgaat?

Internet en downloaden

Het boekje is op www.gay-and-school.nl te downloaden.
Aanvullingen zullen daar worden gepubliceerd.

Een woord van dank

Dit boekje is ontstaan tijdens een lange zoektocht naar scholen die bewust aan diversiteitsbeleid willen werken. Het was niet gemakkelijk de betrokkenen te overtuigen van de kansen die er liggen om dat op een eenvoudige en productieve manier te doen. Ik heb veel geleerd van de gesprekken die ik voerde, de argumenten en belemmerende overtuigingen die ik op veel plekken tegenkwam, maar vooral ook van de inbreng en het enthousiasme van de mensen die het project wel adopteerden. Zonder hun bijdragen in de trainingen, de gespreksronden en de keuzegesprekken was dit boekje er niet gekomen. Het gespreksmodel is met en voor hun ontwikkeld. De teksten zijn gaande het werken met de pilot-scholen ontstaan en werden voor de mensen in die scholen gemaakt.

Ik wil allen bedanken die in de verschillende stadia van het schrijven commentaar leverden op de teksten en mij met hun suggesties hielpen. Dat geldt met name voor de leden van de stuurgroep en de klankbordgroep van het project 'Enabling Safety for Lesbian Teachers' waar dit boekje een onderdeel van is.

Frits Prior

Vooraf

Waarom dit boekje?

Je mag er zijn als je maar niet zichtbaar bent

Waarom dit boekje?

Dit boekje is bedoeld voor allen die actief diversiteitsbeleid in scholen voor po en vo ondersteunen.

Het is nodig dat scholen de sociale veiligheid van homo- en biseksuele leerlingen en personeelsleden verbeteren. Onderzoek onder leerlingen en onderwijspersoneel toont dat duidelijk aan.

Het moet ook, want de vrijheid om te zijn wie je bent, is vastgelegd in artikel 1 van onze grondwet en in Europese richtlijnen. De inspectie van het onderwijs vraagt scholen daarom: "Hoe gaan jullie hier om met seksuele diversiteit?" De aandachtsgebieden daarbij zijn: onderwijsinhoud, veiligheidsbeleid, schoolklimaat, zorg en begeleiding.

Veiligheid voor homoseksuelen **kan** ook. Je kunt in school systematisch werken aan een veiliger situatie voor homo- en biseksuele leerlingen en personeelsleden. In dit boekje laten we zien hoe je daarmee een begin kunt maken. We laten werkwijzen zien en bespreken ook de manier waarop je die in school kunt benutten.

Maar de vraag is: **wil** je dat als school ook? Voel je als schoolleider of als collega de noodzaak om er concreet iets aan te doen? Welke overtuigingen weerhouden je ervan ook op dit punt te doen wat nodig is?

'Vind je mij raar?', vroeg de octopus aan de eekhoorn.

De eekhoorn keek hem aan en aarzelde even.

'Nou ja, met al die armen en zuignappen ...', zei de octopus. Zijn wangen werden grijs en hij sloeg zijn ogen neer.

'Nee hoor', zei de eekhoorn. 'Ik vind je niet raar.'

'Ik ben ook niet raar', zei de octopus zacht.

Nee, dacht de eekhoorn, ik vind hem niet raar.

Zij zaten op de bodem van de zee, niet ver van het strand. De octopus had de eekhoorn uitgenodigd om samen met hem thee te drinken.

De eekhoorn keek om zich heen. Iets verderop hing een zwarte wolk onder water, waaruit het regende. Dát is wel raar, dacht de eekhoorn.

'Sneeuwt het wel eens onder water?', vroeg hij.

"Ja hoor", zei de octopus. 'Het doet hier alles.'

'Ook onweten?'

'Alles', zei de octopus. Hij fronste zijn voorhoofd en sloeg een paar van zijn armen over elkaar.

De eekhoorn nam een slokje thee en dacht bij zichzelf: Deze thee is lekker, eekhoorn, deze thee is heel lekker.

'Heerlijke thee, octopus', zei hij.

'Vind je dat?', vroeg de octopus. 'Het is brakke thee. Mijn zoute thee is op.'

Het was een tijd stil. Af en toe kneep de eekhoorn zijn ogen dicht, haalde diep adem en nam een klein slokje.

De octopus leek in gedachten verzonken. Maar plotseling keek hij de eekhoorn aan en vroeg: 'Zou je met me willen ruilen?'

Ruilen? Dacht de eekhoorn. Met hem? Zodat ik octopus ben en hier woon en van zoute thee houd? Er kwamen zweetdruppeltjes op zijn voorhoofd. Hij wist niet dat je onder water zweetdruppeltjes kon krijgen, of dorst. Want hij kreeg opeens ook dorst. Als ik nee zeg is dat wel héél onaardig ... dacht hij.

'Is er iets?', vroeg de octopus. 'Vind je me toch raar?'

'Nee nee', zei de eekhoorn. 'Ik vind je helemaal niet raar. Nee hoor.' Dat is echt waar, dacht hij bij zichzelf.

Hij stond op. 'O ja', zei hij, 'dat is waar ook, ik was vergeten dat ik haast heb.'

'Haast?' vroeg de octopus verbaasd.

'Ja haast', zei de eekhoorn. 'Plotselinge haast.'

Hij nam afscheid van de octopus.

'Nou ja', zei de octopus en tilde al zijn armen op om hem uit te zwaaien.

De eekhoorn liep langs de bodem van de zee in de richting van het strand.

'Je hebt niet gezegd of je met mij wil ruilen', riep de octopus hem nog na. Maar de eekhoorn vond dat hij al te ver weg was om dat te verstaan.

Je mag er zijn als je maar niet zichtbaar bent

I'm nobody! Who are you?
Are you nobody, too?
Then there's a pair of us – don't tell!
They'd banish us, you know.

How dreary to be somebody!
How public, like a frog
To tell your name the livelong day
To an admiring bog!

Emily Dickinson

Zou het kunnen gebeuren dat je pas bij het ziekbed of aan het graf van een collega merkt dat hij homo of zij lesbisch is? Die vraag raakt de kern. Meer dan voorheen zijn homoseksuelen in school nu weer geneigd hun privéleven voor leerlingen en collega's verborgen te houden. Dit terwijl het homohuwelijk wettelijk is geregeld en homoseksualiteit in de media geaccepteerd lijkt.

Onder de tolerante oppervlakte is er nog veel onbegrip en intolerantie en voelen veel homo- en biseksuelen zich in hun school te onveilig om over hun relaties te praten. Ze nemen niet het risico geconfronteerd te worden met hinderlijke nieuwsgierigheid, vervelende grappen, afwijzing, pesterijen of discriminatie. Jaarlijks haken homoseksuelen ook af: ze verlaten het onderwijs met stress, met ziekteverschijnselen of gewoon om af te zijn van negatieve bejegening. Het is daarom wel begrijpelijk als homoseksuelen schromen aan een baan in het onderwijs te beginnen.

We kozen de titel *Het doet hier alles* als metafoor voor het gewone van homoseksualiteit. Eekhoorn slaat in het verhaal van Toon Tellegen op de vlucht voor de vraag: "Zou je met me willen ruilen?" Dat zegt veel over de manier waarop heteroseksuelen in scholen vaak omgaan met homo- en biseksualiteit. Het mag er zijn, als ik er maar niet mee geconfronteerd word.

Een leraar schreef in de krant:

Je kunt homo zijn op een zwarte vmbo

Ik besta niet? Openlijke homo, leraar op een zwarte vmbo, die met plezier in een grote stad woont. Ik besta niet, en dat zou vooral de schuld zijn van allochtonen, vooral Marokkanen, want die pesten mij weg. Als een nationale mantra wordt dat eindeloos herhaald.

Aan de problemen met allochtone jongeren doe ik geen millimeter af. Het doet mij pijn om te horen welk leed homo's wordt aangedaan. De daders moeten stevig aangepakt worden. Maar het werkelijke probleem is niet dat er jongeren zijn die niets van homoseksualiteit weten en begrijpen, die het normaal vinden dat homo's worden gepest, gediscrimineerd en aangevallen. Het probleem is zelfs niet dat hun ouders hen daarin lijken bij te staan. Het probleem is dat onze maatschappij het allemaal laat gebeuren en geen enkele weerstand biedt. En die, als het dan tot misdrijven komt, opeens als een bezetene tekeer gaat.

Ik wil niets afdoen van de verantwoordelijkheid van ouders. Maar als wij willen dat zij zich houden aan normen, waarden en wetten, moeten we die eerst wel duidelijk maken. Feit is dat er volgens het blad van de onderwijsbond AOb welgeteld één Amsterdamse school een homobeleid heeft geformuleerd. Dat op de meeste scholen met veel allochtonen de directies en schoolbesturen het onderwerp homoseksualiteit weigeren bespreekbaar te maken en homoseksueel personeel op geen enkele wijze steunen. Dat het COC niet meer wordt uitgenodigd om voorlichting te geven, omdat de leraren het niet meer aandurven. Dat het COC nog steeds niet precies weet hoe het allochtone homo's moet benaderen en opvangen. Dat de politie weigert aangiften wegens discriminatie van homo's op te nemen. Feit is dus dat deze maatschappij weigert haar normen, waarden en wetten uit te dragen, maar wel verwacht dat iedereen zich er aan houdt. Lekker realistisch.

Uit eigen ervaring kan ik melden dat je als homo heel open kunt zijn op een zwarte vmbo, mits je wordt gesteund door je directie. Natuurlijk gebeurt er wel eens iets vervelends, maar dan heb ik altijd de mogelijkheid om in te grijpen. Meestal is dat niet nodig, omdat leerlingen (ja, ook moslims, ook Marokkanen) elkaar corrigeren. Het mooie is dat door mijn openheid niet alleen de negatieve maar ook de positieve kanten naar boven komen. Als een leerling giebelt over het wordt homo, roepen er meteen drie "dat het toch heel normaal is".

Daan de Leeuw, Rotterdam (Volkskrant, 19 februari 2005)

Beleid

Waarom gaat het bij tolerantiebeleid?

Het project moet een naam hebben

Positieve ervaringen

Vier houdingen tegenover homoseksualiteit in school

Het doel wijzigt de middelen

Willen we stofwolken opwerpen of het doel bereiken?

De laatste tijd is er voortdurend aandacht voor homoseksualiteit in kranten en op radio en tv. En scholen worden regelmatig benaderd met nieuwe initiatieven en nieuwe informatie:

- *Lespakketten zoals 'Lang leve de liefde' van het NIGZ.*
- *De activiteiten en informatie van Empowerment Lifestyle Services/Tolerante scholen van Peter Dankmeijer.*
- *De docententrainingen over homoseksualiteit en Islam van de stichting Yoesuf en de Fontys Hogeschool.*
- *De brochure 'Potten en flikkers de klas uit' van Expreszo/COC Nederland en het APS.*
- *De brochure 'Iedereen is anders' van de Inspectie van het onderwijs.*
- *Het onderzoeksrapport 'Beter voor de klas, beter voor de school' van de Rutgers Nisso Groep.*
- *De scholierenwedstrijd 'Pink Quest' van Expreszo, COC Nederland en Empowerment Lifestyle.*
- *De internet-vragenlijst van 'De vrolijke school'.*

Toch wordt met al die publiciteit en met dat informatie-aanbod niet bereikt dat de scholen echt werk maken van homospecifiek veiligheidsbeleid. Die publiciteit geeft telkens wel veel stofwolken, maar als het stof neerddarwelt, blijkt de karavaan meestal nog precies op dezelfde plek te staan.

De inspectie van het onderwijs en het APS kiezen nu voor de directe benadering van scholen: het liefst in één-op-één contacten met de besturen en directies. De centrale vraag daarbij is telkens: "Kun je je het permitteren dat er in je school homoseksuele leerlingen en collega's zijn die zich genegeerd, gekwetst of verdrukt voelen? En wat doe je/ga je er aan doen om dat te veranderen?"

Waar gaat het om bij tolerantiebeleid?

Je kunt homotolerantie niet losmaken van het schoolklimaat en de algemene veiligheid in school. Dat is ook niet nodig. Het gaat erom dat je op elk beleidsterrein even nadenkt: "Wat vraagt het streven naar homotolerantie op dit punt nog extra?"

Ik geef kort aan hoe je binnen de algemene kaders van schoolbeleid en veiligheidsbeleid specifieke aandacht aan homotolerantie kunt besteden. De aandachtspunten zelf zijn niet nieuw, de specifieke aandacht voor homotolerantie daarbinnen is dat in de meeste scholen wel.

Begin met je **houding** als leidinggevende of collega:

- Wat ervaar je zelf als sociaal onveilig?
- Welke houding heb je bij het oplossen van knelpunten?
- Hoe sta je zelf tegenover seksuele diversiteit?
- Welke positieve en negatieve ervaringen heb je daarmee?
- Waar leg je de grens als je geplaagd wordt voor dilemma's die je in de praktijk tegenkomt (of tegen kan komen?)
- Welke overtuigingen weerhouden je misschien om actiever tolerantiebeleid te voeren voor homo's en lesbo's?

Kijk vervolgens naar de concrete stappen die je zelf en met je collega's in school kunt nemen. Het boekje geeft daar voorbeelden van.

Een acceptabele middenweg?

Hoe werk je actief aan homotolerantie zonder er iets heel bijzonders of opvallends van te maken?

- 1 Kies een algemene, veiligheidsgeoriënteerde naam voor de activiteiten of breng ze onder in een veiligheidsproject waaraan de school al werkt.*
- 2 Neem eerst de sociale veiligheid en de tolerantie binnen het team in algemene zin onder de loep.*
- 3 Meet het veiligheidsgevoel en de aanwezigheid van intolerantie regelmatig en vraag daarbij wel specifiek naar ervaringen als homo of lesbo en naar de houdingen tegenover homoseksualiteit.*
- 4 Vraag het personeel op basis daarvan commitment voor verbeteringen met extra aandacht voor de positie van vrouwen, homoseksuelen, allochtonen en gehandicapten.*
- 5 Richt specifieke acties naar leerlingen en ouders op tolerantie en sociale veiligheid in het algemeen.*
- 6 Is er in school sprake van acute intolerantie tegenover homo- en biseksualiteit, noem dan het voorkomen en bestrijden daarvan bij het nemen van initiatieven wel expliciet.*
- 7 De activiteiten zijn geslaagd:*
 - in een sociaal veilige situatie: als je weet wat de kenmerken zijn waardoor het daar niet tot intolerantie, pesten en bedreiging komt; dat is belangrijk om die tolerantie vaster te verankeren;*
 - in een onveiligere situatie: als je zichtbaar kan maken dat leerlingen en personeelsleden meer openheid en tolerantie ervaren en de situatie beschrijven als veiliger voor 'coming-out'.*

Ja

Ik heb je lief zoals je soms
gelijk een gouden zaterdag bent
nee nee nee
ik heb je lief zoals je bent
nee nee
ik heb je lief zoals
nee
ik heb je lief

Het project moet een naam hebben

Zijn een specifieke naam en specifieke aandacht echt nodig om in school effectief aan diversiteitsbeleid te werken? Met een algemene naam en een bredere inhoud (voorkomen en aanpakken van vooroordelen, xenofobie, pesten, bedreiging en discriminatie) is het gemakkelijker er de handen van collega's voor op elkaar te krijgen. Vanuit de school bezien is dat vaak een begrijpelijke keuze. Toch is het als je echt naar verbeteringen streeft ook een riskante aanpak. Met de naamgeving kan de specifieke aandacht ook verdwijnen.

K. Schippers

De inspectie vraagt scholen daarom nu expliciet naar hun beleid ten aanzien van seksuele diversiteit:

- **Onderwijsinhoud:** Welke informatie krijgen de kinderen over homo- en biseksualiteit en hoe zorgvuldig doet de school dat?
- **Veiligheidsbeleid:** Hoe wordt systematisch aandacht gegeven aan homoseksualiteit in het veiligheidsbeleid van de school?
- **Schoolklimaat:** Hoe bevordert de directie een respectvolle omgang binnen en tussen alle geledingen?
- **Zorg en begeleiding:** Waar kunnen leerlingen met vragen of problemen over hun seksuele identiteit terecht en hoe zijn leraren op die vragen voorbereid?

Zo specifiek moet de aandacht in school dus in ieder geval zijn.

Beleid seksuele diversiteit

We willen dat scholen specifiek aandacht besteden aan de positie van homo- en biseksuelen onder leerlingen, personeel en ouders.

Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om:

- *onderzoek naar het huidige schoolklimaat (beschrijving van de context die de school de leerlingen binnen en buiten de lessen biedt, van de sfeer in het team en de contacten met de ouders);*
- *analyse van de situatie en het kiezen van passende interventies om daarin zonodig veranderingen of verbeteringen aan te brengen (nagaan per groep, bouw of leerjaar – en wellicht ook voor de hele school – welke verbetermogelijkheden er zijn en hoe die het meest effectief kunnen worden bereikt);*
- *uitvoering van een aantal zelf gekozen activiteiten;*
- *monitoring van veranderingen en evaluatie van de effecten (we ontsnappen niet aan het invullen van een aantal vragenlijsten – een nulmeting en een eindmeting – en aan verdere observaties. N.B. die observaties behoeven niet door iemand van buiten school gedaan te worden);*
- *rapportage daarover aan team, MR, bestuur en inspectie (de gekozen begeleider(s) doet/doen dat samen met de interne coördinator);*
- *medewerking geven aan een publicatie over goede voorbeelden die voor andere scholen leermomenten kunnen opleveren.*

Dat is heel veel, maar het uitgangspunt is telkens dat de activiteiten moeten passen bij:

- *wat de school wil;*
- *wat de school al doet en;*
- *wat er redelijkerwijs mogelijk is qua tijd, energie en capaciteit.*

En je kunt er in school zelf de naam aan geven die het best past bij wat je nu al doet.

Maar welke naam je er aan geeft en hoe je het ook inricht: de activiteiten moeten grotere tolerantie en meer sociale veiligheid opleveren voor homo- en biseksuelen.

Liefdesgedicht

Jij hebt de dingen niet nodig
om te kunnen zien

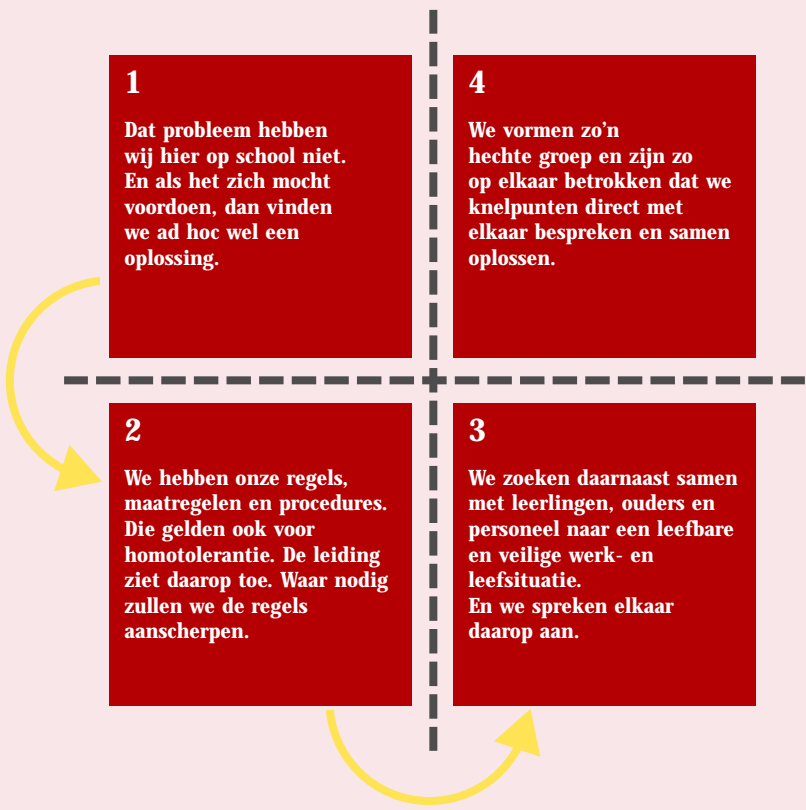
De dingen hebben jou nodig
om gezien te kunnen worden

K. Schippers

Positieve ervaringen

Soms gaat het goed. Er zijn homo's en lesbiennes die in school openlijk uitkomen voor hun partnerkeuze en die daar geen negatieve ervaringen mee opdoen. Hun openheid is geen demonstratie, het is niet hun bedoeling een punt te maken, maar ze uiten zich over hun privéleven precies zoals iedere heteroseksueel dat ook doet. Als de juf samen met haar vriendin een baby krijgt, viert de klas feest en toont iedereen belangstelling. De meester vertelt in de klas over de musea die hij in binnen- en buitenland met zijn vriend bezoekt en bij een schoolreisje of een uitstapje naar een museum gaat zijn vriend soms als extra begeleider mee. De kinderen en de ouders vinden dat normaal. In de schoolkrant schrijft een meisje over haar coming-out en leerlingen en leraren reageren daar positief op. De leraar neemt deel aan de Gay Games en krijgt daarvoor langer verlof, de hele school weet daar van en is benieuwd naar zijn ervaringen. Bij het eindexamenfeest danst de mentor met haar vriendin.

In zo'n schoolsituatie zijn opmerkingen en vragen zoals: "Meester, ik zag u zaterdag op de markt met uw vriend", "Meester gaat u trouwen met uw vriend?", "Juf, hoe weet je nu dat je lesbisch bent?" of "Juf, deed u mee aan Gay pride?", niet bedreigend of hinderlijk.

Vier houdingen tegenover homoseksualiteit in school

Scholen bestaan uit mensen. De 'houding' van een school bestaat niet. Je kunt wel de dominante houding van een school op een bepaald punt benoemen. Onder die algemene noemer heeft iedereen dan toch zijn eigen houding, wensen en verwachtingen. Met dit in het achterhoofd, kun je zeggen dat je in scholen ten aanzien van homoseksualiteit vier soorten houdingen aan kunt treffen.

1 Ad hoc regelend

"Dat probleem hebben wij hier op school niet. En als het zich mocht voordoen, dan vinden we ad hoc wel een oplossing." Dat is de improviserende houding. Meten is dan meer natte-vinger-gevoel.

2 Alles precies vastleggend op papier

"We hebben onze regels, maatregelen en procedures. Die gelden ook voor homotolerantie. De leiding ziet daarop toe. Waar nodig zullen we de regels aanscherpen." Die houding zie je ook als 'seksuele diversiteit' als thema een vaste plek krijgt in de lessen en de begeleiding en in een fijn vertakt zorgsysteem rond de lessen.

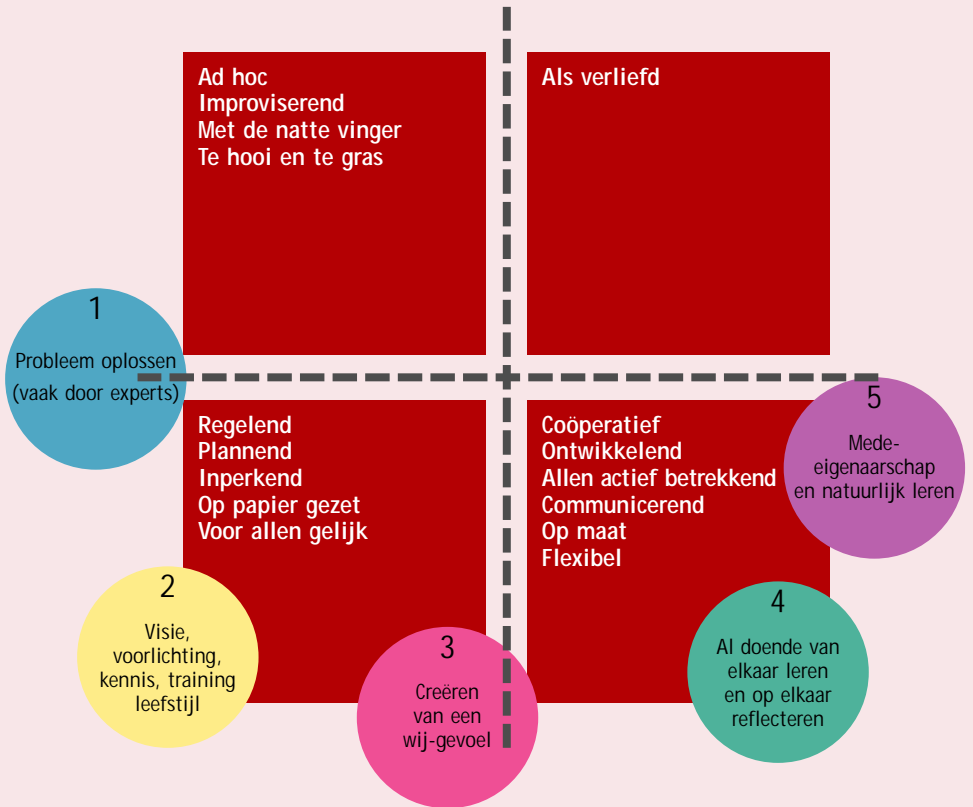
3 Samen zoekend naar een werkbaar evenwicht

"We zoeken daarnaast samen met leerlingen, ouders en personeel naar een leefbare en veilige werk- en leefsituatie. En we spreken elkaar daarop aan." Het accent ligt hier op de dagelijkse omgang binnen en buiten de lessen. Dat vraagt om steeds samen zoeken en bewaren van een werkbare balans.

4 Als verliefd op elkaar betrokken

"We vormen zo'n hechte groep en zijn zo op elkaar betrokken dat we knelpunten direct met elkaar bespreken en samen oplossen." In zulke hechte groepen respecteren de mensen elkaar als vanzelf.

De beweging van houding 1 naar 2 is eenvoudig van bovenaf te regelen en kan bij wijze van spreken van vandaag op morgen worden uitgevoerd. De beweging van houding 2 naar 3 vraagt de actieve betrokkenheid van allen en vergt veel meer tijd en energie. Beide bewegingen zijn in een school nodig, maar ze vergen verschillende vaardigheden.

Doe nu eens even die gedachten dicht van je. Denk nu eens liever niet na over morgen. Kijk niet steeds weer die bosrand van gisteren na, bramenplukker die je bent zoals vroeger maar nu. Maak even geen onderscheid tussen een wie en hoezo en de kans op anders.

Doe in je hoofd uit de lamp, hoor wat er is, ademt en ritselt, kwaakt in de kikkers. Leef met je lichaam van nachtwind de koelte. Geeuw je een gat in het hart en proef het zo rood als sap van bramen. Wees langzaam door vogels gezongen het wordende licht.

C.O. Jellema

Het doel wijzigt de middelen

Je kunt bij diversiteitsbeleid vijf soorten doelen onderscheiden. Als je aan de eerste twee werkt, heeft dat nauwelijks effect op het gedrag. En zeker niet op langere termijn en buiten de school.

1 **Probleem oplossen**

Het gaat vooral om de aanpak van daders van homo-intolerantie, discriminatie, geweld of pesten en om het bieden van opvang. Regelgeving en toezicht of handhaving vallen daar ook onder. Dat laat een school in het algemeen over aan experts van binnen en buiten de school.

2 **Visie en kennis ontwikkelen en voorlichting geven**

Veel scholen werken met lessen sociale vaardigheden, normen en waarden of 'leefstijl'. Veel trainingen van leerlingen zijn ook gericht op weten wat je in een bepaalde situatie zou moeten doen. Veel studiemiddagen op scholen zijn bedoeld om tot een gezamenlijke visie te komen.

Homotolerantie is vooral een kwestie van houding en gedrag. Het derde doel betreft de wederzijdse betrokkenheid:

3 **Wij-gevoel ontwikkelen**

Het gaat om activiteiten waardoor de betrokkenen elkaar in een minder formele situatie beter leren kennen. Van uitstapjes tot sportieve en culturele activiteiten, maaltijden, borrels en feesten. Partners mee?

Indien goed toegepast mag je van het derde, vierde en vijfde doel wel gedragseffecten met langere en bredere transfer verwachten.

4 **Van en met elkaar leren en op elkaar reflecteren**

Voor leerlingen en volwassenen geldt dat ze het best leren als ze gericht samenwerken, op elkaar reflecteren en verantwoordelijk zijn voor hun eigen gedrag en hun eigen leren.

5 **Mede-eigenaarschap en natuurlijk leren**

Dat is optimaal het geval als het leren zo echt mogelijk is en er zoveel mogelijk sprake is van zelf gekozen doelen en een zelf beheerde setting.

Homoseksualiteit bespreekbaar in alle vakken

Als leraar godsdienst probeer ik homoseksualiteit bespreekbaar te maken in mijn klassen. De leerlingen vragen dan bijvoorbeeld: "Is alles wat in de Bijbel staat waar?" Ik kies dan niet het scheppingsverhaal, maar bijvoorbeeld Sodom en Gomorra. Dan vraag ik ze: "Kenden ze toen homoseksualiteit zoals nu, als leefstijl?" Nee dus. Het was daar viespeukerij en eigenlijk verkrachting. Schending van de gastvrijheid en zo. Zo komt het dan aan de orde. Dan komt het gesprek op gang. Of niet, dan laat je het even wachten tot een volgende gelegenheid.

Ik vroeg collega's hoe homoseksualiteit bij hun aan de orde komt. Bij biologie staat het in het leerplan. Ze gebruiken in het studiehuis de cd-rom 'Safe Sex Files': de leerlingen moeten bijvoorbeeld een safe sex campagne maken. Het biologieteam zorgt dat er altijd minstens één 'homoseksuele' campagne gemaakt wordt.

Duits doet in de tweede klas een projectje over contactadvertenties. Daarbij gaan ze niet heen om 'man zoekt man' en 'vrouw zoekt vrouw'. We bespreken homoseksualiteit dus niet als probleem, maar meer in de trant van 'hé, dat bestaat ook'.

Nederlands heeft in de keuzelijst ook literatuur staan waarin homoseksualiteit voorkomt. Bij Engels komen bepaalde sonnetten van Shakespeare aan de orde. Als vanzelfsprekend.

Dat doen heteroseksuele docenten net zo goed als homoseksuele docenten. Daarom vind ik de tips voor docenten die de gemeente Amsterdam op scholen heeft laten verspreiden wel aardig. Maar de gevoeligheid voor het onderwerp, die moeten docenten wel zelf op kunnen brengen.

Henk (32), godsdienstleraar

Gespreksmodel: pratend implementeren

In gesprek met elkaar

Enquête of gesprek?

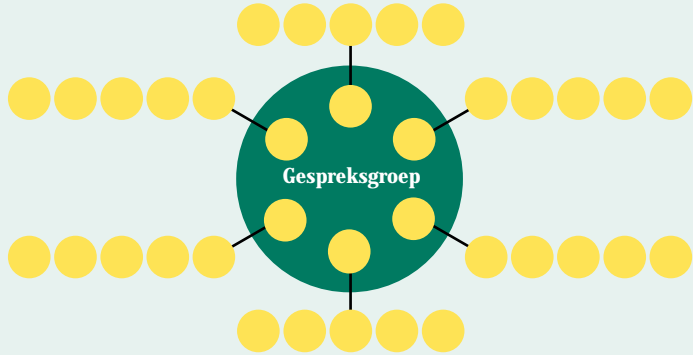
Gespreksonderwerpen

Onderzoek via verkennende gesprekken

Verschillen kun je bespreekbaar maken

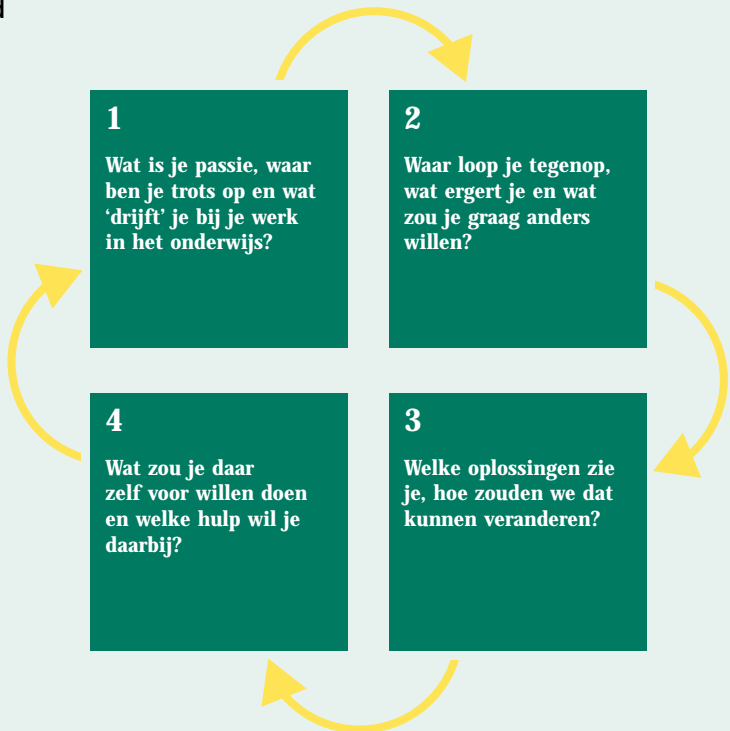

Gespreksmodel

Individuele gesprekken met alle betrokkenen in het team

Gespreksleidraad

In gesprek met elkaar

Bij diversiteit gaat het niet alleen om voorlichting, regels, toezicht, interventies en een goede klachtenregeling. Het gaat vooral om een verandering van houding en gedrag. Dat regel je als directie niet zomaar even van bovenaf. Daarom kies ik er in dit boekje bewust voor diversiteitsbeleid te starten vanuit:

- gesprekken van personeelsleden met elkaar;
 - en – als dat kan – ook gesprekken van leerlingen met elkaar en gesprekken met ouders.
- In veel scholen is het al een hele sprong om het onderwerp 'homo- en bisexualiteit' open te bespreken in het team. Toch willen we de leerlingen er graag vanaf het begin bij betrekken.

We noemen het een 'gespreksmodel' en spreken bewust niet over vraaggesprekken of interviews. In een gesprek wisselen de betrokkenen hun gevoelens, gedachten, ervaringen en voorstellen wederzijds uit. De manier waarop zij in school en daarbuiten omgaan met homo- en bisexualiteit komt daarbij expliciet aan de orde. Maar het gaat ook om sociale veiligheid in de breedste zin: alle soorten diversiteit en alle knelpunten ten aanzien van sociale veiligheid kunnen aan de orde komen.

In jongerenwerk is het gespreksmodel ook wel bekend onder de naam 'verbetergroepen'. Het is een goede manier om leerlingen actief te laten nadenken over de sociale veiligheid in de school en over de manier waarop zij met diversiteit omgaan.

Eerst komt het wachten

Eerst komt het wachten, het verheugen,
leunend tegen lage muurtjes,

dan komt het voorgevoel van
hoe-nu-verder

daarna het hoe-nu-verder
zelf.

Judith Herzberg

Fase 1: Een groep personeelsleden (oop, leerkrachten en leiding) bereidt zich voor op gesprekken met collega's volgens het gespreksmodel.

Fase 2: Elk lid van de groep voert vijf of meer gesprekken en brengt daar kort verslag van uit (alleen bestemd voor de gesprekspartner en de gespreksgroep). Zo schetsen ze samen een beeld van de huidige situatie – zoals het team dat ervaart – en van de veranderingen die ze nodig en mogelijk achten.

Fase 3: Op basis daarvan formuleert de gespreksgroep voorstellen voor verbeteringen die vervolgens in het brede team worden besproken. Dat leidt tot een kort en concreet verbeterplan: 'Dit en dat gaan we doen, die en die worden er bij betrokken, het start dan en dan en we verwachten dat het dat en dat op zal leveren.'

Fase 4: Voorbereiding en uitvoering van het verbeterplan.

Fase 5: Evaluatie.

Enquête of gesprek?

Je kunt mensen in school 'betrekken' bij beleid door te vergaderen of door enquêtes te houden. In zulke gevallen ligt het 'eigenaarschap' van de probleemstelling en de voorgestelde oplossing meestal bij de leiding. Voor veel regelkwesties kan zo'n top-down benadering goed werken. Als het gaat om verandering van houding en gedrag van alle betrokkenen, voldoet die benadering niet. Het gespreksmodel gaat daarom niet uit van verticale verhoudingen, maar van horizontaliteit: 'wij staan er samen voor'.

De gespreksvoerders moeten wel beseffen dat:

- het initiatief voor het gesprek niet van de gesprekspartners, maar van de gespreksgroep komt;
- het thema van het gesprek en het doorvragen naar homoseksualiteit niet van de gesprekspartners, maar van de gespreksgroep komt;
- de hele procedure (de vijf fasen, zie linker pagina) door de gespreksgroep wordt uitgevoerd en geleid.

Daarom is het belangrijk de gesprekken echt horizontaal en wederzijds te voeren en uit te gaan van de eigen inbreng van de gesprekspartners. Want je wilt dat zij zich straks mede-eigenaar van de probleemstelling en van de voorgestelde oplossingen voelen en je wilt dat ze actief aan die oplossingen meewerken.

Hoe veilig gaan we met elkaar om?

Waar merk je dat aan?

Wat gaat goed?

Waar zie je knelpunten of waar maak je je zorgen om?

Een goed wederzijds gesprek heeft bijvoorbeeld als kenmerken:

Ik spring ternauwernood opzij
voor een vlinder.
Steigerend komt hij op me af,
zijn vonken spatten op mijn jas.
Hij vliegt voorbij, ik zie nog juist
hoe teer hij is.

Toon Tellegen

Gespreksonderwerpen

Bij het gesprek over TROTS en ZORG, oplossing en eigen inzet kan het gaan om:

- **Ervaringen:** Positieve en negatieve ervaringen rond diversiteit: verschillen in afkomst, geloof, rijkdom, partnerkeuze, huidskleur, leefstijl.
- **Gedrag:** Het gedrag van leerlingen waar je trots op bent; of waar je je juist aan stoort.
- **Contacten:** Contacten met leerlingen en ouders waarvan je energie krijgt: zo zou ik het altijd willen; (of contacten die juist energie zuigen en ergernis bij je opwekken).
- **Situaties:** Situaties waarin je je veilig voelt en situaties waarin je je juist helemaal niet veilig voelt.
- **Hulp en Steun:** De hulp of de steun die je van collega's of van de directie krijgt; of juist het ontbreken van steun.
- **Incidenten:** Een incident dat door jouw interventie of door dat van de school goed is afgelopen.
- **Sfeer en Klimaat:** De sfeer in de school, in bepaalde groepen, in het team.
- **Anders-zijn:** De manier waarop jij, je collega's, de leerlingen omgaan met wat als 'anders' ervaren wordt. Of het nu gaat om leefstijl, kleding en haardracht, taalgebruik, of gedrag.
- **Homoseksualiteit:** Hoe veilig is het in school om uit te komen voor je twijfel of je zekerheid? Hoe reageren collega's, leerlingen en ouders op homoseksualiteit? Kan een nieuwe leerling of een nieuw personeelslid vanaf de eerste dag duidelijk maken dat zij lesbo of hij homo is?
- **Associaties:** Welke betekenis hebben bepaalde woorden (zoals homo, lesbo) voor jou en welke betekenis geven anderen daaraan?
- **Aanspreken:** Hoe en wanneer spreken we elkaar en de leerlingen aan op gedrag dat duidelijk over de streep is? Wat laat ik of wat laten wij lopen?
- **Openheid:** Waarover kun je wel of niet veilig en open praten in het team?

Voorbeeld van een echt verslag van een gesprek:

<p>Trots</p> <ul style="list-style-type: none"> • Als allen in een open sfeer zichzelf kunnen zijn en dus ook 'anders', dan zou hij tevreden zijn. • In aantal opzichten is de school veilig: <ul style="list-style-type: none"> – Fysiek, ARBO. – Sociaal zijn er (aan de oppervlakte) nu geen echte problemen, voor zover ik waarneem => – Open sfeer, soms met een lach en een traan. • Er is sprake van respect en acceptatie en dat dragen we ook uit. • Heeft zelf een open houding en accepteert homoseksualiteit in anderen. 	<p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ten aanzien van minderheden, gehandicapten, wat minder zeker hoe anderen daarmee omgaan. • We weten niet 100% zeker wie zich onveilig voelt en waardoor. Er kunnen dus ook homoseksuele personeelsleden zijn die zich te onveilig voelen. • Wie ten aanzien van onveiligheid de schijn ophoudt dat het goed gaat, ja, die kan ik dan niet bereiken. • Overdreven uiting van nuchterigheid zou me storen, het provocerende (zoals ik dat dan voel).
<p>Eigen inzet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respectvol aanspreken als je denkt dat de norm van het acceptabele is overschreden. • Daar draagvlak voor vinden in het team. 	<p>Oplossing</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sfeer moet zo zijn dat mensen veilig uit de kast kunnen komen als ze dat willen. • Decor bieden waarin homoseksualiteit als normaal wordt gezien.
<p>Omslagpunt: vriend die homo bleek te zijn maakte het mogelijk er anders naar te kijken en er anders op te reageren.</p>	

Het verslag van een gesprek:

- is beknopt en puntsgewijs;
- vermeldt geen naam en laat andere privé-gegevens op verzoek van de betrokkene weg;
- is vertrouwelijk: alleen bestemd voor de betrokkene en de gespreksgroep.

Onderzoek via verkennende gesprekken

Je kunt het draagvlak voor 'omgaan met verschillen' en 'omgaan met homo- en biseksualiteit' vergroten door verkennende gesprekken te voeren. Een groepje personeelsleden en directieleden neemt het op zich om met alle collega's een één-op-één gesprek te voeren. Het doel daarvan is tweeledig:

- 1 Nagaan welke trots- en zorgpunten de collega's zien als het gaat om omgaan met verschillen, homoseksualiteit en sociale veiligheid. Vragen naar wat zij als oplossing zien, welke inzet zij daarvoor willen leveren en welke hulp zij daarbij willen hebben.
- 2 Tegelijk op de werkvloer starten met het praten en denken over homoseksualiteit en over omgaan met verschillen.

Terwijl je zo een inventariserend onderzoek doet, ben je tegelijk bezig met implementatie.

Voorwaarden voor het slagen van zulke gesprekken zijn:

- Het gesprek is wederzijds en 'gewild'.
- Het gesprek is behalve vragend ook uitwisselend: de ondervrager laat ook iets van zichzelf zien.
- Er is een goede balans tussen openheid naar elkaar toe binnen het gesprek en vertrouwelijkheid naar buiten toe.
- De betrokkenen merken dat er met de uitkomsten ook echt iets gedaan wordt.

Uit het gesprek komt alleen naar buiten wat de gesprekspartners daarover samen hebben afgesproken. Het team krijgt alleen de samenvatting ervan te zien – gecombineerd met alle andere verslagen.

Waar mensen samenleven en samenwerken zijn botsingen onvermijdelijk. Hoe ga je om met conflicten?

Blussers en remmers

- *Emotie? Ja, maar je bent er geen slaaf van.*
(HE, STOP EENS)
- *Haast? Nee, je kunt altijd even tijd nemen om na te denken.*
(TEL TOT TIEN)
- *Alles tegelijk? Nee, je kunt afwegen, selecteren en kiezen.*
(WAAR DRAAIT HET OM?)
- *(On)macht? Nee, hier domineert niemand de ander.*
(ZONDER GEWELD)

Dimmers en verzachters

- *Doof en blind? Nee, je luistert en kijkt goed.*
(ONDERZOEK)
- *Egoïstisch? Nee, je ziet dat er meer kanten zijn.*
(VERPLAATS JE IN DE ROL VAN DE ANDER)
- *Kleurenblind? Nee, je houdt rekening met verschillen.*
(LET OP VERSCHILLEN)
- *Bijziend? Nee, je kijkt verder dan je neus lang is.*
(KIJK VOORUIT)

Openers en bijlichters

- *Bokkig? Nee, je wilt echt een oplossing.*
(STEL JE OPEN OP)
- *Oppervlakkig? Nee, je zoekt naar de kern.*
(SPOEL DE VIDEO EENS TERUG)
- *Rechtlijnig? Nee, je onderzoekt de mogelijkheden.*
(ZOEK NAAR MOGELIJKHEDEN)
- *Wraakzuchtig? Nee, je streeft zo mogelijk naar win-win.*
(SHAKE HANDS)

Uit: *Conflicten oplossen zonder geweld*

That Love is all there is,
Is all we know of Love.
It is enough, the freight should be
Proportioned to the groove.

Emily Dickinson

Verschillen kun je bespreekbaar maken

Afkomst, relaties, de groep waartoe je behoort, je persoonlijke geschiedenis, gevoelens, opvattingen, wensen, gedrag en talenten verschillen, zichtbaar of onzichtbaar met die van anderen. Dat blijkt uit wat je zegt en doet, uit wie je betreft of afstoot, uit wie je vertrouwt of wantrouwt. Het blijkt ook uit de manier waarop anderen op je reageren. Via het wederzijds verkennen van elkaars binnen- en buitenkant kun je die verschillen op het spoor komen. Dat voorkomt dat de verschillen al meteen tot conflicten leiden.

De aanvaringen kunnen zich op verschillende niveaus voordoen:

- 1 Generalisatie, vooroordeel, afkeuring, schelden, spot en onzekerheid over hoe te handelen.
- 2 Ontwijken, negeren, afzonderen, buitensluiten en uit de weg gaan.
- 3 Pesten, treiteren en discrimineren.
- 4 Bedreiging, fysiek geweld.

Vooroordeel en intolerantie kunnen zelfs tot vervolging, genocide en 'etnische zuivering' leiden, zoals de geschiedenis laat zien.

Rond seksuele diversiteit en homoseksualiteit zal het in scholen meestal om de eerste twee niveaus van conflicten gaan. Maar als je daar niet goed op reageert, kan de vlam in de pan slaan. Het is daarom belangrijk de verschillen vroegtijdig bespreekbaar te maken en te voorkomen dat die zich vergroten en verharderen. Dat lukt het best door contact te maken en in gesprek te raken.

Roepen achter mijn rug

Ik geef les op een basisschool in Amsterdam. De leerlingen komen uit verschillende culturen. Wij houden daar rekening mee. Ik dacht dat onze school tolerant was.

Toen ik met mijn vriend trouwde, werd dat door de lokale televisiezender AT5 uitgezonden. Veel kinderen zagen dat programma. Daarna hoorde ik in school achter mijn rug zeggen: "Meester is met een man getrouwd", "Meester is homo" en "Vieze homo's." Het begon met een paar kinderen en die stookten de anderen op. Vervelend, maar daar kon ik als meester wel mee omgaan.

Maar je kan als meester zoets niet in je eentje stoppen. Wat me tegenviel, was dat mijn collega's niet hielpen. Ze zijn denk ik bang dat de moslimouders dan bezwaren maken. Gelukkig kreeg ik hulp van de schoolbegeleidingsdienst. We willen nu een klein projectje starten. De leerlingen moeten leren om te gaan met alle verschillen die er zijn. We gaan geen les geven over homoseksualiteit. Het gaat erom kinderen te leren hoe je respectvol omgaat met anderen. Ook met mensen die anders zijn dan jijzelf of je ouders.

Bart (40)

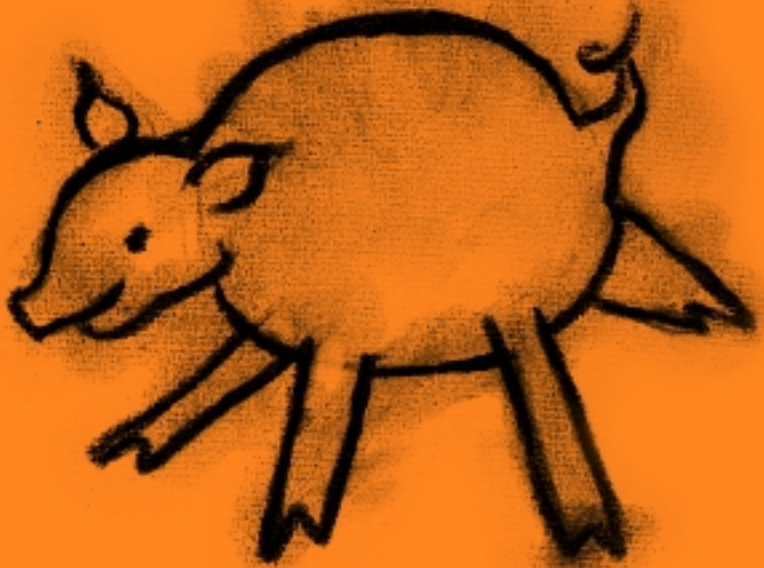
Voorlichting door het COC

Vanmorgen waren er vier homo's bij ons in de klas. Het waren twee vrouwen en twee mannen. Ze zagen er helemaal niet raar uit. We mochten vragen stellen en zij gaven antwoord. Ik vond het erg dapper. Ik zou niet durven zeggen dat ik homo was thuis. Maar ik vond het wel goed wat zij hadden gedaan. Die ene jongen zijn moeder had gehuild toen hij dat had gezegd. Die andere jongen vond ik een beetje raar, want hij had geen sokken aan. En die ene vrouw die leek geen vrouw, maar ze was wel leuk. Nou, dat was het weer voor vandaag.

Sheila (12)

Aandachtspunten bij de gesprekken

- Positief en negatief discrimineren
- Verborgten leven
- Wat is normaal?
- Gedogen en dubbele moraal
- Belemmerende overtuigingen
- Wat wil je bereiken en wat weerhoud je?

Associaties

Welke associaties heb je bij het woord:

**Homo,
Lesbisch,
Biseksueel.**

Als je een groep mensen vraagt daar snel met hun eerste associaties op te reageren, dan krijg je een bonte verzameling positieve en negatieve associaties: gevoelens, feitelijkheden, vooroordelen en ervaringen.

Bijvoorbeeld dit woordveld dat ik in een school zag:

In elke klas één

Jamay Onze directeur Sommigen zo nichterig

Paul de Leeuw Homo Prima!

Peter en Stefan

COC Gay krant

Mijn broer Mijn kapper

Twee collega's ExpresZo

Positief en negatief discrimineren

'Onderscheid maken' tussen hetero's, homo's, lesbo's en bi's is neutraal. Je verdeelt dan de mensen globaal in op grond van hun partnerkeuze. Daar is op het eerste gezicht niets mis mee.

Er is wel verschil tussen 'hij heeft een vriend' en 'zij heeft een vriendin' enerzijds en 'hij is homo', 'zij is lesbisch' of 'zij zijn bi' anderzijds. In het ene geval heb je het over een persoon en zijn of haar geaardheid of keuze, in het andere deel je iemand in bij een groep of iemand doet dat zelf. Bij het plakken van etiketten (wij zijn hetero, hij is homo, ik ben lesbisch, zijn jullie bi?) klinkt er vaak veel meer mee. In *Hoezo pedagogisch* van E. A. Godot wordt dat zo uitgelegd:

"Vanaf het moment dat mensen zichzelf 'homo' noemen, hebben ze hun identiteit niet meer in eigen handen, maar gaan anderen ermee aan de haal. Niet alleen worden er vanuit de heterowereld allerlei labels aan het homo-zijn gehangen, ook vanuit de homowereld wordt er aan de nieuwelingen getrokken. De coming-out gaat dan ook meestal gepaard met een coming-in, de inwijding in een homoseksuele subcultuur en leefstijl."

Positief kan het etiket homo of lesbo een gewilde leefstijl aanduiden, negatief kleven er alle vooroordelen aan die anderen daarvan hebben. In alle gevallen is er sprake van generalisatie: de persoon wordt gelijk gesteld met veronderstelde gedeelde kenmerken van een grotere groep. Zulke generalisaties vinden we absurd als het om 'De Nederlanders' of 'Alle heteroseksuelen' zou gaan.

Vallen die generalisaties ons ook op als het om homo- en biseksuele collega's, leerlingen en ouders gaat?

Welk beeld heb ik als hetero van homo's en lesbo's?

Henri Dors stelde destijds dat je het snelst multicultureel leert leven als je kennis maakt en vriendschap sluit met iemand uit een andere cultuur. Dat geldt waarschijnlijk ook voor omgaan met seksuele diversiteit. Door persoonlijke contacten en vriendschappen maak je de afstand tussen hetero's en homo's kleiner. Daar moet je dan wel openingen voor bieden. Hoe ga je met je collega's en met de leerlingen om?

Een goede vooroefening kan zijn je eigen verkenningstocht aan elkaar te vertellen door terug te kijken:

- Wanneer en hoe kwam je voor het eerst in contact met homoseksualiteit? Welke beelden en welk gevoel is er daarnaan gekoppeld bij je blijven hangen?*
- Welke beelden en gedachten hadden je ouders of had je directe omgeving van homo- en biseksualiteit? En in hoeverre heeft dat jou beïnvloed?*
- En waar kwam je daarna op school, in je studie, in je familie, in je vriendenkring, in de buurt, in pers en media homoseksualiteit tegen? Welk beeld heb je er daardoor van gekregen?*
- Als een leerling, een ouder of een collega je vertelt lesbo, homo of bi te zijn: Hoe voel je je dan? Hoe reageer je? Wat vraag je? In hoeverre kom je daar nog wel eens op terug in gesprek met haar of hem?*
- Als je contact maakt met leerlingen, ouders en collega's: In hoeverre houd je er dan rekening mee dat ze misschien niet hetero maar homo- of biseksueel zijn.*
- Als je homoseksuele collega haar vriendin of zijn vriend meeneemt bij een schoolactiviteit: Hoe voel je je dan? Hoe gedraag je je tegenover hen?*
- Welke vragen heb je over homo- en biseksualiteit en hoe zorg je dat je die beantwoord krijgt?*
- Welke beelden die je hebt, zijn vooroordelen?*

je
je je

je je je
je

en je

ik raak je overal niet aan

K. Schippers

Verborgen leven

Je kunt begrijpen dat niet alle collega's open zijn over hun homo- en lesbo-zijn. Toch zou je willen dat er binnen je school een klimaat heerst waarin iedereen zich vrij voelt dat wel te doen. In hoeverre draag je daar met jouw keuzen, woorden en daden toe bij?

Vaak is het nu onder collega's in het geheel niet of slechts aan een zeer kleine kring van intimi bekend wie er homoseksueel is. Dat betekent dat er in veel scholen collega's zijn die in de personeelskamer en in de klas nooit vrijuit over hun leven buiten school kunnen praten. Ze kunnen niet onbevangen hun vakantiefoto's laten zien, ze nodigen collega's niet uit voor feestjes, ze nemen hun partner niet mee naar schoolactiviteiten, ze hopen geen leerlingen of collega's tegen te komen als ze met hun partner boodschappen doen of uitgaan en ze antwoorden ontwijkend of met onwaarheden op vragen over hun privéleven. Voor de betrokkenen zelf en voor hun persoonlijk contact met collega's, leerlingen en ouders is dat fruikend: echtheid is juist een voorwaarde voor goed persoonlijk contact.

Is dat normaal, is het niet normaal of twijfel je?

<p>De directeur vindt het griezelig de kinderen van groep 7 op bezoek te laten gaan bij de meester en zijn vriend.</p>	<p>De gymleraar roept tegen jongens die snel afhaken bij de piepjestest: "Jullie zijn toch geen mietjes!"</p>	<p>Een lerares neemt een meisje uit haar mentorgroep in huis omdat ze het thuis zo moeilijk heeft.</p>
<p>Een lerares vertelt in de klas dat ze samen met haar vriendin een baby wil.</p>	<p>De jongens onder de douche gaan heel aanstellerig gillen als de meester komt controleren.</p>	<p>Tijdens de sollicitatie vraagt de directeur een lerares expliciet naar haar seksuele voorkeur.</p>
<p>Een conciërge zegt tegen de jongens: "Zodra jullie een vriendin hebben is die stoere praat afgelopen."</p>	<p>Bij de sollicitatie zegt de directeur: "Er zijn hier nog meer homo's. Ik zal je met hun in contact brengen."</p>	<p>In de personeelskamer vertelt een collega graag moppen: "Ken je die al van die twee homo's die ..."</p>
<p>Leerlingen kijken bij de leraar thuis dvd's op zijn grote projectiescherm.</p>	<p>In de schoolkrant schrijft een jongen over zijn coming-out.</p>	<p>Een collega vraagt een jonge lerares of ze nog geen vriend heeft.</p>
<p>Een meisje is weggelopen en woont nu bij haar volwassen vriendin. Kan de school dat tolereren?</p>	<p>Op de gang zoenen twee jongens elkaar heftig (of twee meisjes doen dat op een schoolfeestje).</p>	<p>Een leraar zegt: "Die pedofilie en die kinderporno maken het zo moeilijk jullie homo's te accepteren."</p>
<p>Twee jongens willen in de school reclame maken voor Pink Quest en voor het magazine ExpressZo.</p>	<p>Een groepje leerlingen vraagt aan de lerares of ze nu een vriend of een vriendin heeft.</p>	<p>De directeur vraagt een lerares in school niets te zeggen over het feit dat ze lesbisch is.</p>
<p>Een collega zegt dat je het jezelf wel erg moeilijk maakt. Je vraagt met je openheid om ordeproblemen.</p>	<p>De directeur vindt dat je: "Ik heb een 3 van die flicker gekregen", niet zo hoog op moet nemen.</p>	<p>Nu de meester getrouwd is met zijn vriend, willen een paar ouders overplaatsing van hun kinderen.</p>

Wat is normaal?

Er bestaat zoiets als een innerlijk kompas waarmee je in allerlei situaties snel kunt afwegen wat je 'normaal' en 'niet normaal' vindt. Dat gebruik je bij je eigen gedragskeuzen en je hanteert het om gedrag van anderen goed of af te keuren. Als je jouw keuzen met die van collega's, leerlingen en ouders vergelijkt, zijn er toch opmerkelijke verschillen. Een dilemmagesprek kan dat aan het licht brengen.

Neem bijvoorbeeld de volgende situatie:

“Twee leerlingen staan in de pauze langdurig te zoenen op een centrale plek in de school. Ze hebben alleen oog voor elkaar.”

Wat is je eerste reactie? Dat moet kunnen, dat kan niet of ik twijfel of dat wel kan?

Ga daarna eens na of er ook verschil is als je de situatie iets verandert:

- Je ziet het voor het eerst of het is al de zoveelste keer.
- Het zijn twee jongens.
- Het zijn twee meisjes.
- Ze zijn beide 12 of beide 17.
- De een is 14 de ander 19.
- Het zijn twee goede leerlingen zonder opvallend gedrag of juist twee leerlingen die zich duidelijk in negatieve zin manifesteren.

Vervolgens kun je de vraag stellen:

- Wat doe je als je vindt dat zoiets NIET kan?
- Welke algemenere regel is daarbij in het geding?

Je komt zo in gesprek met elkaar op het spoor van overeenkomsten en verschillen. En je kunt van daaruit proberen de kompassen iets gelijker af te stellen. Dat is een concrete manier om aan 'normen en waarden' te werken. Je kunt daarbij de dilemma's kiezen die in jouw school echt spelen of werken met bestaande dilemmaspele zoals *Gedragen gedrag* van het Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI).

De overhemden van Ajax

In het seizoen 2003/2004 presenteerden de spelers van Ajax zich in nieuwe kostuums. Dagenlang was te lezen en te horen dat ze er met de roze overhemden als homo's uitzagen. Het zou de zoete wraak van twee vertrekkende spelers zijn, die de kostuums op de valreep mochten uitzoeken. Een geintje om hun achterblijvende collega's publiekelijk in hun hemd te zetten. In plaats van te zeggen: "Nou en?", werd er in de krant omstandig uitgelegd dat die hemden juist in de mode zijn en in Italië heel normaal.

Homo-moeheid of hetero-moeheid?

Initiatieven om de positie van homo's en lesbo's te verbeteren, komen vrijwel altijd van hun kant en van hun belangenorganisaties. Door hun inspanningen is Nederland een 'gidsland' geworden voor homo- en biseksuelen in andere landen. Toch wijst onderzoek uit dat de echte tolerantie ook hier achterblijft. Met voortdurende publiciteit en wettelijke erkenning dwing je de afbraak van intolerantie niet zomaar af. Hier en daar kun je zelfs homo-moeheid bespeuren: "Niet zeuren, jullie mogen nu toch trouwen!" Dat zou een extra reden kunnen zijn om als hetero voor je homoseksuele collega's, leerlingen en ouders op te komen. Als je aan haar of aan hem komt, dan kom je ook aan mij.

Hebben jullie een homo of lesbo voor ons?

Kranten, radio en tv vragen vaak of er een homoseksuele leerkracht te vinden is die haar of zijn verhaal publiekelijk wil vertellen. Zulke leerkrachten zijn er natuurlijk. Mijn vraag is: "Kun je het van je collega vragen de eigen ervaringen in de krant, voor de microfoon of voor de camera te vertellen?" Welk effect heeft dat straks op de houding van de leerlingen, de ouders en de collega's? Versterkt het haar of zijn positie in school of wordt die er wankeler van? De beslissing neemt de homo of de lesbo natuurlijk zelf. Maar het antwoord op de vraag van de televisie zou wel kunnen zijn: "Ja, zo'n goede lerares hebben we en we houden haar hier ook liever."

Gedogen en dubbele moraal

Bij het afwijzen van gebruik van geweld is er geen middenweg. Schelden, bedreigen, buitensluiten en gebruik van geweld zijn NIET acceptabel. Fout is fout. Er is een duidelijke grens tussen ja en nee.

RESPECT
NIET OVER DE STREEP
ZONDER GEWELD
AANSPREEKBAAR

Wie over de streep gaat, moet een stap terug doen. En wie daar niet op aanspreekbaar is, heeft een probleem. Niet het slachtoffer moet van houding of gedrag veranderen, de veranderplicht ligt bij de dader. Dat is duidelijk.

Bij pesten en bedreigen door jonge kinderen en pubers blijkt die grens binnen school vaak minder scherp getrokken te worden. Er wordt van ouders vaak meer gedoogd dan acceptabel is vanuit het oogpunt van het slachtoffer. De ouders – zo redeneert men dan – zijn nu eenmaal in een experimenteel leeftijd en dan maak je wel eens fouten. Hetzelfde gedogen zie je ook vaak bij de houding van scholen tegenover homo-intolerantie en -discriminatie. “Zo erg is het allemaal niet bedoeld”, zegt men dan. Je moet de soep niet zo heet eten als hij wordt opgediend ...

Daarbij is sprake van dubbele moraal: Wat je onacceptabel vindt als je kind, je partner, je mentorleerling of jij zelf ‘slachtoffer’ wordt, vergoelijk je als je kind, je partner, je mentorleerling of jijzelf als ‘dader’ wordt aangewezen. Zolang je die dubbele moraal in school laat bestaan en als medeleerling en collega niet opkomt voor echte acceptatie van anders-zijn (homo- en biseksualiteit, multiculturaliteit en dergelijke) verandert er in de dagelijkse omgang veel te weinig. Blijkbaar mis je dan als klasgenoot, collega of medeburger op het beslissende moment solidariteitsgevoel met degenen die zich niet veilig voelen.

Maar tussen droom en daad ...

Voorbeelden van belemmerende overtuigingen die je kunnen tegenhouden homotolerantie actief te bevorderen:

- *Dat speelt bij ons op school niet zo. Als het zo erg was als je zegt, dan zou ik dat toch wel gemerkt hebben.*
- *Overdrijven de belangenorganisaties de zaak niet een beetje? Kijk nu eens naar alle publiciteit, het homohuwelijk en naar de vrijheid die er hier in Nederland voor homo's en lesbo's is.*
- *Door er aandacht aan te besteden krijgen we misschien juist een onveiligere situatie. Dat is het laatste wat ik zou willen.*
- *Maken de homo's en lesbo's het er zelf niet een beetje naar? Ze lopen teveel te koop met hun seksualiteit en dat roept weerstanden op.*
- *Je kunt voor die paar gevallen toch niet een hele school op zijn kop zetten? Ik wil er best extra op letten, maar daar hoef ik toch geen formele stappen voor te zetten?*
- *Ik word een beetje moe van alle onderwerpen die telkens weer op mijn bord geschoven worden. Voor elk incident is tegenwoordig beleid nodig. Dan kun je mij niet kwalijk nemen dat ik mijn eigen prioriteiten stel.*
- *Als ik dat doe, krijgt de school misschien een verkeerde naam. Dan lijkt het net of we homo- en bisexualiteit propageren. Dat schrikt ouders af.*
- *Wij voldoen globaal waarschijnlijk al aan de kwaliteitseisen die de inspectie op dit punt stelt. En dat is ook het uiterste wat we aan 'seksuele diversiteit' kunnen doen.*
- *We hebben nu zoveel lopende projecten dat dit er op dit moment echt niet bij kan. Ik zou niet weten waar ik de tijd, de mensen en de energie vandaan moet halen.*
- *Waarom zou mijn school als eerste z'n nek uitsteken? Laat anderen het voortouw nemen.*

raar waar

zonder zonder soms verdwijnt
als te veel aanwezig en verschijnt
met zonder afgezonderd als een wonder

zeker zonder ons was zonder zonder
sowieso bijzonder bondig en bijeen
maar dan bleef zonder zonder zonderling als geen

lucebert

Belemmerende overtuigingen

Er is sprake van belemmerende overtuigingen als je iets eigenlijk wel zou willen, maar ...

Dat 'maar' is een soort elastiek dat je tegenhoudt. Het trekt je terug naar de positie waarin je je veiliger, vertrouwder en zekerder voelt. Belemmerende overtuigingen zorgen er dan voor dat je de stap in het onbekende niet zet of nooit grenzen stelt.

- Je bent overtuigd dat iedereen fundamenteel vrij is te zijn wie zij/hij is en eigen keuzen te maken ook als het om seksualiteit gaat.
- Je vindt het ook jouw rol als schoolleider om die vrijheid te waarborgen. Daar sta je voor.
- De doeltoestand die je van daaruit in je school zou willen bereiken is dat elk van de leerlingen en collega's zich veilig en vrij voelt.
- Dat zou ook moeten gelden voor ieders vrijheid open te zijn over de eigen partnerkeuze.

Maar op het pad daar naar toe voel je belemmeringen opkomen.

Een belemmerende overtuiging zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat je vindt dat 'zij' daar dan zelf maar voor moeten zorgen of dat 'zij' het voor zichzelf onveilig maken. Diversiteitsbeleid is erop gericht hindernissen op te ruimen die echte acceptatie van homoseksualiteit in school in de weg staan.

Wat is er gebeurd?

“Naast mijn kamer hoor ik de les van Willem weer uit de hand lopen. De klas schreeuwt al een kwartier door elkaar en ik hoor zijn stem er nauwelijks bovenuit.”

Wat voelde jij toen? *“Ik was boos omdat de leerlingen zoveel ruimte kregen en zich zo lieten gaan. En ik voelde ook hoe machteloos Willem zich moest voelen. Ik hoorde zelfs ‘homo’ door de klas roepen. Ik moest ingrijpen, de klas ging ver over de streep.”*

Wat deed je? *“Ik ging boos naar het lokaal en dat bracht meteen rust. Willem startte de les en ik bleef meekijken tot de leerlingen echt aan het werk waren. Bij het weggaan zei ik: ‘Vindt u het goed als ik waarschuw als het straks weer iets te druk wordt?’”*

Dat deed je tactvol, je toonde je solidair met Willem en liet de leerlingen ruimte zich te hernemen. Wat deed je na de les? *“Willem en ik hebben de les nabesproken. Hij was blij met de interventie, maar hij vond dat ik op dat moment beter samen met hem het discriminerende gedrag van de klas aan de orde had kunnen stellen. Ze schelden hem uit voor homo. Dat is volgens hem de oorzaak van de wanorde.”*

Waarom deed je dat niet? *“Ik durfde zo’n gesprek met de klas niet te voeren. Dan had ik het alleen maar ingewikkelder gemaakt. Ik richtte me daarom alleen op de lesorde. Omdat hij zelf de streep niet trok, hielp ik hem dat wel te doen. De rest van de les ging veel ordelijker.”*

Hoe voelt Willem zich nu? *“Hij is naar de directeur gestapt, omdat hij zich als homoseksuele docent door mij als teamleider niet gesteund voelt.”*

En hoe ervaar je dat? *“Dat raakt me in het diepst van mijn ziel. Ik vind dat iedereen het recht heeft zichzelf te zijn. De leerlingen moeten Willem accepteren zoals hij is, dat is buiten kijf. Maar ik kan dat niet voor hem regelen. Als hij ordelijker lesgeeft, hebben ze helemaal geen moeite met hem. Daar heeft zijn homoseksualiteit niets mee te maken.”*

Wat wil je bereiken en wat weerhoudt je?

In gesprek met jezelf of bij coaching kun je nagaan wat je in een moeilijke situatie weerhoudt om het anders te doen. En hoe je het anders zou kunnen aanpakken. Je doorloopt dan de stappen:

Wat gebeurde er?

Wat voelde je daarbij en wat deed je toen?

Welke vaardigheden en kwaliteiten benutte je daarbij?

Waarom deed je dat of waarom liet je dat na?

Hoe zie je op grond daarvan jouw rol?

Wat drijft jou eigenlijk ten diepste?

Welke rol zou je op basis daarvan willen spelen?

Welke overtuigingen steunen dat (welke verhinderen dat)?

Welke vaardigheden en kwaliteiten heb je dan nodig?

Welk gevoel zou dat jou en je collega's geven?

Hoe zou de situatie er dan uit zien?

De coaching kan er op gericht zijn vanuit die betrokkenheid op leerlingen naar een betere situatie te streven. In de voorbeelden hebben Willem en de teamleider in de kern een vergelijkbare betrokkenheid. Wat hun diepste drijfveren betreft, zijn ze gelijkwaardig en kunnen ze elkaar vinden.

Lesbisch op school

*Ik vind mezelf nogal 'internationaal'. Ik houd van mensen die minstens twee verhalen kennen en ik val op bi-culturelen. Mijn moeder is Nederlands en mijn vader Arubaan. Ik kwam er al jong achter dat ik op meisjes val. Mijn moeder adviseerde me op mijn twaalfde al om lesbisch te worden. Dat zág zij. Nu heb ik op school een echte vriendin, we zien elkaar voortdurend. Zij is Maltees en haar moeder is Nederlands. We komen beiden van een eiland en kennen andere culturen waardoor je niets for granted neemt. Voordat ik haar kende, vond ik het wel lastig om andere lesbo's van mijn leeftijd te vinden. Ik keek wel op de website van **Expreszo**, dat is wel aardig hoor, maar toch meer jongens dan meiden en niet zo multiculti nog. Nu ik iemand ken, raak je makkelijker verzeild in al die circuitjes, vriendinnen die elkaar opzoeken enzo. Ik heb gemerkt dat er in de regio Den Haag en Rotterdam meer Antilliaanse homocircuitjes zijn. Ik sluit niet uit dat ik in de toekomst een Arubaanse als toekomstige geliefde zal krijgen. Maar ik denk dat iemand die altijd op het eiland heeft gewoond bang zal zijn voor het roddelcircuit. Want echt geaccepteerd wordt homoseksualiteit op Aruba niet.*

Rebecca (17)

Homo in leerlingenraad

Op school wisten ze er niet goed raad mee toen ik zei dat ik homo ben. In de klas ging het goed, maar andere klassen scholden weleens. Daar kan ik wel tegen. Maar er ontstond een probleem toen ik de directie vroeg wat de school eigenlijk tegen homodiscriminatie deed.

Vanuit de leerlingenraad kwam ik met vragen en ook met suggesties. Ik wilde informatiemateriaal in de bibliotheek en voorlichting door COC-voorlichters. Daar werd heel raar op gereageerd. Alsof ik iets grofs had gezegd. Voor de schoolleiding is homoseksualiteit geen issue.

Maar ik ga door met vragen stellen.

Ik denk dat het erg belangrijk is dat ik niet zo bang ben voor kritiek van mijn omgeving. Ik ga gewoon mijn eigen gang en wat anderen ervan zeggen, dat kan me niet schelen. Maar ik heb ook geluk dat ik niet erg lastiggevallen wordt door andere leerlingen op school.

Bart (17)

Contact, geen strijd

Gelijkwaardig

De appel laten glimmen

Afstemming en creatie

In gesprek met elkaar

Laat meer dan je verpakking zien

Dualismen

Kwaliteiten en valkuilen

Gelijkwaardig

Hoewel de taal er één woord voor heeft, wordt de principiële gelijkheid van mensen vaak niet in taal uitgedrukt. Diep in onze ziel hebben we dezelfde intrinsieke waarden: liefde, respect, mededogen, integriteit, loyaliteit, trouw, solidariteit, vertrouwen, enzovoort. We zijn letterlijk gelijkwaardig: we staan met onze wortels in dezelfde onderstroom van het leven. Zo bezien krijgen woorden als 'waarderen' en 'waardevol' een diepere inhoud dan de alledaagse. Die diepere waarden zijn aan de oppervlakte van wat we doen en zeggen vaak niet herkenbaar. Aanraken van die waarden gaat namelijk altijd met emotie gepaard: pijn als iemand op je ziel trapt of herkenning en vreugde als je bij elkaar die waarden benoemt. Het is altijd even slikken:

Vreugde en verdriet
zijn voor haar geen verschillende gevoelens.
Alleen als die twee zijn verbonden,
is ze bij ons.

Om niet pijnlijk geraakt te worden (of je emotie niet te hoeven tonen) hebben we in veel dagelijkse situaties onze waarden afgedekt met een flinke ijslaag. Dan kunnen we tegen onze diepste waarden in handelen, en voelen we het niet eens als een ander op onze ziel trapt.

De gesprekken over sociale veiligheid en seksuele diversiteit zijn waarden-vol wanneer we juist wel bewust op zoek gaan naar wat ons ten diepste drijft en wat we met anderen delen. Het letterlijk benoemen van intrinsieke waarden is daarbij heel belangrijk. Dat doe je ook door het aanstippen van tegenstrijdigheden in je gedrag:

“Voor een gepeste leerling beweeg je hemel en aarde, voor je getreiterde collega doe je dat niet ...
Hoe komt het dat de snaren van je liefde, mededogen,
rechtvaardigheid en solidariteit in het ene geval wel mee
trillen en in het andere geval niet?”

Waarden, kwaliteiten en vaardigheden

Het onderscheid tussen waarden, kwaliteiten en vaardigheden is kunstmatig.

Zo kun je ordenen wat in het dagelijks leven vaak een vloeiend geheel is.

Bijvoorbeeld:

- **Waarden** zijn onze diepste drijfveren, die we met alle andere mensen delen.
Bijvoorbeeld: liefde, respect, mededogen.
- **Kernkwaliteiten** zijn de werktuigen waarmee we uiting geven aan wat ons drijft. *Bijvoorbeeld: respecteren.*
- **Vaardigheden** en **houdingen** betreffen dat wat daarvan in ons gedrag te zien en te horen is. *Bijvoorbeeld: iemand groeten en uit laten spreken.*

Maar wie 'iemand uit laten spreken' een waarde noemt, heeft daarmee geen ongelijk. Het zijn maar woorden.

Tot de diepste waarden reken ik vooral: liefde, mededogen, respect, vertrouwen, loyaliteit. Op het diepste niveau vormen ze één geheel. Aan de oppervlakte kan je zelfrespect botsen met het respect voor anderen, kan je je wel loyaal opstellen naar een vriend en niet naar een ander en kun je opkomen voor het onrecht van de één terwijl dat van de ander je koud laat. Maar liefde, respect, loyaliteit en mededogen zijn ten diepste onbevooroordeeld: je kunt ze naar alle kanten uitstralen.

De appel laten glimmen

Complimenten geven is niet altijd gewoon: gevers en ontvangers hebben er vaak evenveel moeite mee. Kritiek leveren is normaler. Toch werken complimenten veel beter dan kritiek.

Als een compliment echt raak is, voelt de ander zich gezien en gewaardeerd. De appel gaat er van glimmen.

Zorg wel dat je complimenten echt gemeend zijn: onechte complimenten zijn misschien nog wel pijnlijker dan gemeende kritiek.

Je kunt complimenten op drie niveaus afstemmen:

Hebben

- Wat een fantastische bril heb je op!
- Was die kanjer waar ik je gisteren mee zag je vriend?

Doen

- Wat praat jij gemakkelijk met moeilijke leerlingen.
- Wat pak je zo'n slecht-nieuws-gesprek met ouders handig aan.

Zijn

- Als ik jou met Vera hoor praten, snap ik waarom de kinderen je zo vertrouwen.
- Wat ik in je werk zie is dat je echt van mensen houdt.
- Ik zou graag een leerling in jouw klas zijn.

In het laatste geval richt je je compliment op de diepste waarden. Ga bij je zelf maar na wat je het diepste zou raken.

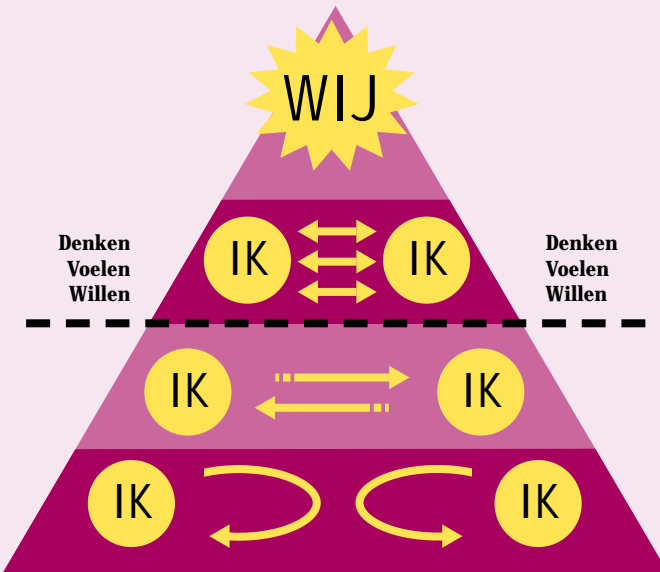
De ontdekking

Een man ontdekte dat de liefde niet bestond.
Het was een schitterende ontdekking.
Hij werd beroemd.
Hij hield lezingen, gaf interviews,
lichtte zijn bevindingen uitvoerig toe,
en alle mensen schudden hun hoofd van verbazing –
maar ze haalden ook opgelucht adem,
want zij bestonden nog wel,

en achter hun deuren, tussen hun jassen en in hun kelders
omhelsden ze elkaar,
in het donker, prooien
van eenzame begeerte,

want de liefde was een verzinsel.

Toon Tellingen

Een leraar vraagt tijdens één van de gesprekken: "Kan je eigenlijk wel van leerlingen en collega's houden, als je niet van jezelf houdt?"

*Het is goed als de gesprekken in school – binnen en buiten de vergaderingen – ook het **voelen** erbij betrekken. We zijn gewend af te stemmen op het niveau van **denken**. Dat levert vaak strijd op: eens en oneens. Op de lagen van **voelen** en **willen** kun je als je dat wil gemakkelijker tot afstemming komen. Met respect voor elkaars gevoelens en wensen kun je van mening verschillen.*

De een zei, heel zachtjes:
'Zal ik maar weggaan?'
'Ja', zei de ander, nog zachter.

'Zal ik nog terugkomen?'
vroeg de een, bijna onhoorbaar.
Ja, dacht de ander
en schudde haar hoofd.

Toon Tellegen

Afstemming en creatie

Copenhagen onderscheidt in 'Creatie-regie' vier niveaus die we hier formuleren als:

1 Geen contact:

Je bent wel aanwezig, je luistert wel en je zegt zo nu en dan ook wel wat, maar op het niveau van gevoel en waarden maak je geen contact met elkaar. Je praat langs elkaar heen. Dat is zoiets als 'afwezig aanwezig'.

2 Strijd:

Je komt in een woordenstrijd terecht en vaak trap je elkaar daarbij op de ziel doordat je je gevoelens en waarden juist niet aan elkaar laat merken. Niet altijd ziet zoiets er als strijd uit (geen wapengekletter), maar tussen de regels door merk je dat er in feite geen afstemming plaatsvindt. Er is ook sprake van strijd als de één agressief doet en de ander zich terugtrekt of op de vlucht slaat.

3 Afstemming:

Je blijft dan niet steken in denken en woorden. Maar je gaat juist ook bewust op zoek naar de lagen van waarden, gevoelens, wensen, overtuigingen en kwaliteiten. In collegiaal contact in school besteden we daar vaak te weinig aandacht aan. Buiten je kringetje van vertrouwde collega's houd je de gesprekken dan zo zakelijk mogelijk. Dat is jammer, want juist met de collega's met wie je niet graag samenwerkt en met wie het vaak botst, zou afstemming veel helpen.

4 Creatie:

Doordat je nu wat betreft waardering, wederzijdse inzet en doelen goed afgestemd bent, kun je samen een pad kiezen, naar een oplossing zoeken of iets nieuws ontwerpen.

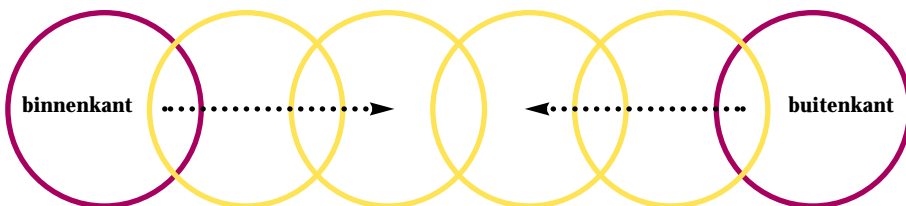
In het schema heb ik die dimensies gevisualiseerd. Voor het gespreksmodel ga ik ervan uit dat de gesprekspartners proberen de derde dimensie te gebruiken en te waken voor afzakken naar de tweede. Als het gesprek goed loopt komen ze op het eind tot samen ontwerpen van oplossingen.

<p>Achmed laat niemand iets merken</p>	<p>Berenice zit al maanden ziek thuis</p>	<p>Van Cor weet iedereen dat hij een vriend heeft</p>	<p>Dorothea is er zelf nog niet helemaal uit: lesbo of bi?</p>	<p>Eric woont in een andere stad: ver van de leerlingen</p>
<p>Fiona is bang voor pesten en getreiter en houdt het stil</p>	<p>Gregory startte een homo-groepje op school: dat steunt</p>	<p>Helianthe neemt altijd haar vriendin mee naar feestjes</p>	<p>Itze en Johan hebben een kind geadopteerd</p>	<p>Jamila zegt dat ze 'dood' is als ze het thuis vertelt</p>
<p>Kazim is COC- voorlichter voor scholen</p>	<p>Loes vindt het juist fijn als de kinderen vragen stellen</p>	<p>Mohammed geeft voorlichting over islam en homo's</p>	<p>Naomi scheidde van Wouter en gaat nu met Katie</p>	<p>Otto vindt het leuk als je naar zijn reis met Ed vraagt</p>
<p>Paula is er open over dat ze bi is en heeft daar geen last van</p>	<p>Ramon zei het gewoon bij de sollicitatie</p>	<p>Stefanie wordt er nu mee gepest en is bang op school</p>	<p>Toine kreeg meteen goede hulp van de directie</p>	<p>Ursula schakelt nu de vakbond in en wil terug</p>
<p>Vic heeft een kind bij Suze, maar woont met Carlo</p>	<p>Wietskes vriendin heeft kanker, wie weet dat hier?</p>	<p>Xerxes is met Renzo getrouwd en laat foto's zien</p>	<p>Ysbrandt is de enige homo die ze in het team kennen ...</p>	<p>Bij Zoë en Mo's baby kwam de hele klas natuurlijk op bezoek</p>

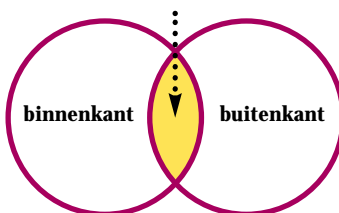
In gesprek met elkaar

De één-op-één gesprekken van het gespreksmodel zijn gericht op afstemming. Het gaat om het vergroten van het wederzijdse vertrouwen om dan samen te creëren. Als je elkaar durft te vertrouwen, kun je schijnbare of werkelijke verschillen overbruggen.

Je kunt gesprekken over je binnen- en buitenkant het gemakkelijkst één-op-één voeren of in kleine groepjes. In grotere groepen loop je het risico dat je het doel niet bereikt: elkaar echt leren kennen en het verschil verkleinen tussen hoe je jezelf ziet en hoe anderen jou zien.

Mensen die vaak samenwerken, bevriend raken of verliefd zijn leren elkaar geleidelijk beter kennen. In dat persoonlijke contact kunnen binnen- en buitenkant steeds meer over elkaar heen schuiven. Dat is de normale manier van 'leren omgaan met elkaar' en 'rekening leren houden met seksuele diversiteit'. Tegenstellingen en botsingen los je dan samen op.

Wat we **wel** van elkaar weten wordt bij persoonlijk contact groter. Maar ook dan blijft er altijd een privé-domein en een onbekend gebied en er blijven blinde vlekken. En niemand is verplicht zich voor de ander geheel te openen.

- *Starter Willem woont samen met Michael. Jaap is al 25 jaar leraar, is getrouwd met Mariëlle. Willem en Jaap geven wiskunde, schaken fanatiek, wonen in Houten en zingen graag: Willem in een rockband, Jaap in een oratoriumvereniging.*
- *Carlo werkt op de administratie en maakt lange fietstochten met leraar Rob. Zij plannen een beklimming van de Mont Ventoux in de meivakantie. Hun partners – Stephan en Mieke – blijven dan liever thuis.*
- *Valerie en Anca zijn beide in hun derde maand en zullen vrijwel tegelijk bevallen. Dat Valerie thuis een vrouw heeft en Anca een man maakt bij het uitwisselen van ervaringen weinig voor hun uit.*
- *Maaikes dochter gaat met haar Engelse vriendin in Australië wonen. Pieters zoon woont al jaren met zijn vrouw en kinderen in Maleisië. Maaike en Pieter delen het gemis van hun kinderen en praten daar vaak over.*
- *“Als je Patrick en Eugène zo bezig ziet, zou je zeggen dat het homo’s zijn”, zegt Ariane tegen Paul. Paul is zelf homo maar dat ziet Ariane niet en dat krijgt ze ook niet van hem te horen.*
- *Wietze is even blij ben met het huwelijk van Fred en George als met dat van Karin en Jamal.
Op de twee bruiloften voelt hij zich thuis door zijn betrokkenheid op de bruidsparen. Dat deelt hij met de andere gasten.*
- *Sinds Peter grootvader is, wisselt hij foto's uit met Angela en ze vertellen elkaar over bezoeken en logeertpartijen van de kleinkinderen. Angela vraagt: “Hoe doen jullie dat met opa zeggen? Noemt Paco jou en Sergio allebei opa?”*

Laat meer dan je verpakking zien

Hoeveel collega's en leerlingen ken je echt goed? En hoeveel leerlingen en collega's kennen jou echt goed? Staan we elkaar toe niet alleen op de buitenkant, maar ook op de binnenkant te reageren?

Hoe ziet je binnenkant eruit?

- Hoe zie je jezelf, hoe ervaar je jezelf?
- Hoe zie je je rol als collega of als opvoeder?
- Wat drijft je: in je werk en in contacten met anderen?
- Hoe geef je je eigen leven zin hoe geef je daar uiting aan?
- Welke blokkades en stagnaties kom je daarbij tegen?

Je image is het beeld dat je van jezelf hebt. Je voelt je daarnaast als individu ook onderdeel van kleinere en grotere groepen: mannen/vrouwen, homo/lesbo/bi/hetero, autochtoon/allochtoon, leraar/oop, roker/niet-roker, enzovoort. Daar gaat een hele wordingsgeschiedenis aan vooraf. Je autobiografie is geen pasfoto, maar een lange film die voor je geboorte begint en over meer personen gaat dan alleen over jezelf. Het is de film waarvan je telkens weer een toekomstscenario maakt.

Hoe ziet je buitenkant eruit?

- Hoe zien en ervaren anderen jou?
- Wat merken zij van je gevoel en van de diepste waarden die je drijven?
- Hoe verbinden ze jou met opvattingen en met groepen?
- Waarop baseren ze hun verwachtingen en meningen?

Je imago is je buitenkant waarop anderen reageren. In dat beeld gaan naar mate ze je minder goed kennen, veel misvattingen, generalisaties, vooroordelen en blinde vlekken schuil:

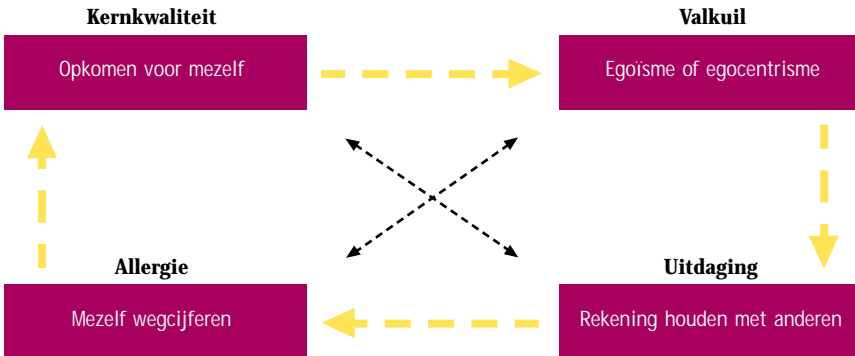
- Je wordt opgehangen aan één uitspraak of één daad.
- Je wordt vereenzelvigd met kenmerken van 'je groep'.

Je wordt dan soms zelfs niet met 'jij', maar 'jullie' of 'jullie altijd' aangesproken. Alle leerlingen of leraren, alle homo's en lesbo's, alle vrouwen, alle voetbalsupporters, alle allochtonen of moslims, enzovoorts, worden dan op één hoop gegooid.

Valkuil	Kwaliteit	Kwaliteit	Valkuil
Mezelf wegcijferen	Opkomen voor mezelf	Rekening houden met anderen	Egoïsme of egocentrisme
Opdringerige nieuwsgierigheid	Oprechte belangstelling	Bescheidenheid en discrete distantie	Afstandelijkheid, negeren of ongeïnteresseerdheid
Rigide vasthouden aan regels	Duidelijk wat de regels betreft	Enige soepelheid bij de toepassing ervan	Te soepel, wat de indruk wekt dat alles mag
Overgevoelig voor harde taal en op alle slakken zout leggen	Niet accepteren dat kinderen schelden	Snappen dat hun taalgebruik verschilt van dat van jou	Voorbijgaan aan wat ze zeggen en het maar laten gaan
Bekentenis afdwingen en straf opleggen	Vragen dat een dader schuld bekent en herstelactie doet	Ruimte laten voor eigen invulling daarvan	Te vrijblijvend laten en kans tot ontsnappen bieden

Dualismen

Opkomen voor jezelf is een positieve kwaliteit. De valkuil daarbij is dat je kan doorschieten in teveel ruimte voor jezelf vragen. Dat is in het schema aangegeven. Het is je uitdaging om terwijl je opkomt voor jezelf óók rekening te houden met anderen. Maar dat lukt vaak zo slecht omdat je niet terecht wil komen in de situatie waarin je je teveel opoffert of wegcijfert.

Vrienden

Minnaars worden van elkaar; vrienden blijven van zichzelf.

Vriend, wil je ondanks alles alsjeblieft onthouden

Dat je tegen minnaars zegt dat je van ze houdt,

maar dat ik het bedoel als ik naar je kijk?

Ted van Lieshout

Dat gesprek met jezelf kun je ook zien als een dualisme: het balanceren tussen het één en het ander en niet doorschieten in de twee uitersten. Het is als bij lopen: links, rechts, links, rechts. Teveel hinkelen op links, dan glijd je op de balans gemakkelijk teveel door. Hetzelfde geldt voor rechts. Het gaat om een beweeglijke balans in de voortdurende dialoog die je met jezelf aangaat. Je staat niet stil maar balanceert dicht naar het midden toe.

“Er bestaat in vele talen een woord dat zowel geven als nemen, liefdadigheid als inheligheid, gulheid als gierigheid aanduidt, en dat woord is liefde.

Het vurige verlangen van de mens naar vervulling en de onvoorwaardelijke zelfverloochening komen paradoxaal genoeg samen in één en hetzelfde woord.

Er is sprake van liefde wanneer het eigen belang op de spits wordt gedreven, maar ook wanneer de zorg voor de ander tot in het extreme wordt doorgevoerd.”

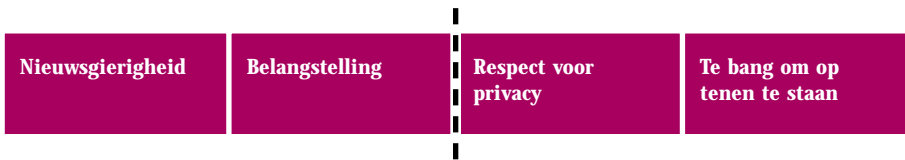
Alain Finkielkraut. *De wijsheid van de liefde*

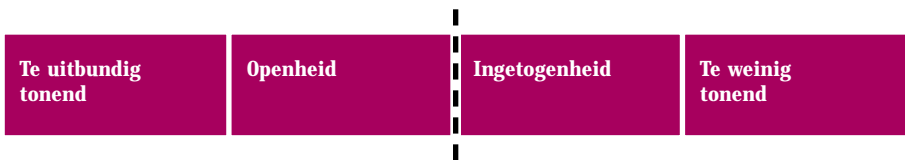
Kwaliteiten en valkuilen?

In gesprek met collega's, leerlingen en ouders gaat het niet alleen om een balans in jezelf, maar ook om de balans met elkaar. Bij omgaan met verschillen speelt dat voortdurend. En bij het scheppen van een veilig decor voor 'coming-out' geldt dat nog in sterkere mate.

In gesprekken met elkaar komen eigen ervaringen, eigen angsten en vooroordelen ter sprake. Want je bent samen op zoek naar wat wel goed gaat en waar je moeite mee hebt (zelf en in het gedrag van anderen). Bij het vragen en luisteren gaat het over en weer dan om een balans zoals deze:

En je hebt het dan misschien over gedrag waar je geen moeite mee hebt en gedrag waar je aan twijfelt of afkeer bij voelt:

Wie open staat tegenover de islam, heeft soms moeite met de persoonlijke uitingen daarvan in het dragen van een hoofddoekje. Hetzelfde zie je als een homo zich volgens sommigen te nuchterig gedraagt. Of wanneer de kleding van een meisje als seksueel provocerend wordt ervaren.

Een wilgenroosje

Een wilgenroosje, op een middag, in een wilde berm,
trof mij
in mijn enige gevoelige plaats, mijn ziel,
die kleiner is dan het kleinste stofje
op mijn verlangen
dat lichter is dan de veren
van mijn herinnering
die korter is dan de nagels
van mijn heimwee,
afgeknipt,
maar meestal afgebeten.

Toon Tellegen

Lesbische moeder haalt kind van school.

Ik heb samen met mijn vriendin twee zonen, een van 8 en een van 10. Het kostte moeite een school te vinden die niet moeilijk doet over een 'twee moedersgezin'. Met de vorige school kregen we een conflict. De kinderen moesten verschillende soorten leefvormen uitbeelden in collages. Jasper wilde een collage over twee moeders maken, maar er was geen plek op de muur en de kasten over. Daarom moest hij zich maar bij een ander groepje aansluiten. Jasper was daardoor zeer ontdaan en wij zijn naar de leerkracht gegaan om hierover te praten. Maar zij vond dat de 'minder belangrijke leefvormen' maar moesten afvallen. Zij zag het als een praktisch probleem (er was niet genoeg plek om de collage op te hangen), terwijl wij het als een gebrek aan erkenning van diversiteit zagen.

We hebben nu een heel multiculturele school gevonden. Wij zijn zeer onder de indruk van hoe deze school met diversiteit in al zijn vormen omgaat. Zo was er een les over 'je liefste wens' en Jasper had opgeschreven: "Om te weten wie mijn vader is." De lerares vroeg hem zijn opstel voor te lezen aan de klas. Ze gebruikte deze gelegenheid om met de klas te discussiëren over families en familiestructuren. De discussie die volgde was erg nuttig, want veel kinderen hadden gescheiden ouders en gaven Jasper allerlei suggesties en ideeën.

Ik vind het ook erg leuk om te zien dat de schoolboeken steeds meer multicultureel worden. Ik hoop dat binnenkort ook de homo's en lesbo's in de schoolboeken aan de beurt komen.

Over dit soort gebeurtenissen kunnen we gelukkig ervaringen uitwisselen op bijeenkomsten van 'Meer Dan Gewenst'. Dat is een landelijke werkgroep van het COC, die ondersteuning biedt aan lesbische en homo-ouders.

Loes (35, moeder van Jasper, 10)

Regels en straffen

Een gedragscode in school

Twee soorten regelgeving

Maatregelen en straffen

Scheidsrecht, beroepsrecht en klachtrecht

Weten bij wie je met vragen en zorgen terecht kunt

Weten wat je met ouders van agressie doet

Hoe krijg je draagvlak?

Wat je als volwassene normaal vindt, vinden de leerlingen misschien niet normaal. Je kunt zulke verschillen door de leerlingen zelf laten onderzoeken.

Respect:

- *Hoe merk ik dat iemand respect voor me heeft?*
- *Hoe kan een ander dat aan mij merken?*
- *Welke woorden en gebaren gebruiken we daarbij?*
- *Hoe zou dat nog duidelijker kunnen?*

Niet over de streep:

- *Wat vind ik normaal gedrag van anderen?*
- *Wat vinden anderen normaal gedrag van mij?*
- *Welke gedragsregels passen daarbij?*

Zonder geweld:

- *Welk 'geweld' gebruik ik om mijn zin te krijgen?*
- *Welk 'geweld' gebruiken anderen?*
- *Hoe kan je conflicten zonder geweld oplossen?*

Aanspreken:

- *Door wie laat ik mij aanspreken en wie spreek ik aan?*
- *Wie moet dat niet wagen en bij wie waag ik het niet?*
- *Hoe zouden we aanspreken 'normaal' kunnen maken?*

Zulk 'onderzoek' bij jezelf en bij anderen kan bijvoorbeeld in de vorm van interviews, rollenspel, 'Achterwerk in de kast', groepswerk of een kringgesprek. Je legt daarmee de basis voor gedragen gedragsregels.

De volgende stap is dan het formuleren van een paar regels en het maken van afspraken over het handhaven daarvan.

Een gedragscode in school

Zoals er verschil is tussen de grondwet en de uitwerking daarvan in wet- en regelgeving, zo kun je ook verschil maken tussen een algemene gedragscode en de uitwerking daarvan in omgangsregels of schoolregels. Een handzame algemene gedragscode luidt:

Respect:

Ik accepteer een ander zoals die is.

Niet over de streep:

Ik maak als dat nodig is anderen duidelijk waar ik de streep trek en ik respecteer de grenzen van anderen.

Zonder geweld:

Ik ga conflicten zonder geweld aan en ik los ze zonder geweld op. Zonodig vraag en accepteer ik de geweldloze bemiddeling van derden.

Aanspreekbaar:

Ik ben aanspreekbaar op mijn gedrag: ik accepteer dat anderen me laten weten als ze vinden dat ik over de streep ga.

Het overnemen van die algemene leidraad is voor de meeste scholen geen probleem. Maar de vraag is:

“Hoe maak je daar omgangsregels van die echt door de leerlingen, de ouders en het personeel worden gedragen?”

vals zaaibed

pas op voor ploegen
waag niet je hoofdje
boven het maaiveld
te verheffen

wacht bij het eerste
teken van licht
vrolijk te ontkiemen

weet wat er wacht
mijd de messen
maak je kleiner
wees je eigen bestwil
en ontkiem alsjeblieft niet

Frits Prior

De code omgezet in schoolregels

Een school mag van alle betrokkenen vragen dat ze elkaar en elkaars grenzen respecteren. Wederzijds respect vormt de basis voor een prettig speel-, leer- en werkklimaat. Een voorbeeld van de algemene gedragscode omgezet naar een school, in minder dan 100 woorden, luidt:

Respect

1 Ik accepteer een ander zoals die is en ik discrimineer niet.

Niet over de streep

2 Ik geef geen bijnamen, ik scheld niet en ik roddel niet.

3 Ik blijf van een ander en van de spullen van een ander af.

4 Ik dreig niet en ik gebruik geen geweld.

5 Ik neem geen wapens en drugs mee naar school.

Conflicten oplossen zonder geweld

6 Als iemand mij hindert, zeg ik duidelijk: "Stop ermee."

7 Als dat niet helpt, vraag ik een ander zonder geweld te bemiddelen.

8 Ik speel niet voor eigen rechter.

Aanspreken

9 Ik help anderen zich aan deze regels te houden.

Je kunt die regels uitbreiden en allerlei details apart regelen. Een goede leidraad is: houd de regels overzichtelijk en beknopt. Je moet ze in je hoofd hebben en elk moment kunnen oplepelen.

Twee soorten regelgeving

Globaal heb je bij het maken van regels in school twee mogelijkheden: de formele en de informele weg. In het schema hieronder stel ik die routes tegenover elkaar. In de praktijk zijn er allerlei mengvormen mogelijk. Je kunt ook beide wegen tegelijk bewandelen:

- De formele weg: centraal formuleren van schoolregels.
- De informele weg: op de 'werkvloer' van de groep/klas afspraken maken over de dagelijkse omgang.

De formele weg	De informele weg
Van bovenaf met inspraak van leerlingen.	Van onderop met medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid van leerlingen.
Enmalig met een enkele bijstelling.	Continu in beweging.
Op papier.	In de hoofden, harten en handen.
Zeer gedetailleerd.	Globaal, in hoofdlijnen.
Vooral gericht op aanpak van ongewenst gedrag.	Vooral gericht op stimuleren van positieve omgangsvormen.
Voor allen gelijk.	Per klas/groep enig verschil.
Via een werkgroep.	Door allen in de eigen werksituatie.
Draagvlak via inspraak, instemmen en ondertekenen.	Draagvlak via consensus, afspraak en samenwerken.
Naleving en toezicht door leidinggevendenden.	Naleving en aanspreken door allen wederzijds.

Huisregels kun je langs de formele weg maken en invoeren. Voor omgangsregels werkt dat niet. Maar ook voor huisregels kun je meer 'eigenaarschap' nastreven dan je met 'inspraak' bereikt. Dat is een kwestie van kiezen.

Vier basisbehoeften

Mensen hebben vier psychologische basisbehoeften:

Relatie: de behoefte er bij te horen.

Autonomie: de behoefte iets zelf te kunnen kiezen en uitvoeren en daarvoor verantwoordelijkheid te dragen.

Competentie: de behoefte iets te kunnen en te presteren en daarvoor gewaardeerd te worden.

Echtheid: de behoefte aan nut, betekenis en concreetheid.

Voor effectief leren en opgroeien is het belangrijk dat die behoeften worden bevredigd. Pesten, discriminatie en bedreiging zijn voor slachtoffer en dader 'echt'. Maar in hoeverre houd je bij je aanpak ervan rekening met autonomie, relatie en competentie?

Relatie:

Door iemand aan te spreken op z'n gedrag verbreek je de relatie met de persoon niet. Je helpt haar of hem juist om zich te hernemen.

Autonomie:

Je zorgt ervoor dat de betrokkene zelf 'eigenaar' van het knelpunt is, van het zoeken naar een oplossing, het maken van een plan, het nemen van een beslissing daarover en het uitvoeren van het plan.

Competentie:

Je hebt hoge verwachtingen: je gaat ervan uit dat de betrokkene zelf met oplossingen kan komen en zelf een verbeterplan kan maken en uitvoeren. En je laat je waardering blijken als dat ook lukt.

Het is de vraag of de kleine en grote ordemaatregelen die we dagelijks in school nemen ook echt aan die criteria voldoen.

Zie: F. Prior. *Baas in eigen soap*. Utrecht, 2001

Maatregelen en straffen

Waar vriendelijk aanspreken niet helpt, is na ingrijpen en aanhouden vaak een maatregel of een straf nodig:

- Kom even hier naast me staan tot je weer afgekoeld bent.
- De volgende pauze speel je niet buiten.
- Pak je spullen en ga daar zitten.
- Kom na de les voor een extra opdracht.
- Wegens vuurwerk afsteken ben je geschorst.
- Wegens bedreiging word je overgeplaatst naar een groep in gebouw Y.

Als leraar of als directeur moet je grenzen stellen en maatregelen nemen, daar ontcom je niet aan. Een pedagogische maatregel heeft meestal twee doelen:

- 1 Je stopt het negatieve gedrag, je herstelt voor de anderen rust en orde en als dat nodig is scheid je 'dader' van 'slachtoffer' en 'omstanders'.
- 2 Je wilt het gedrag van de overtreder veranderen en herhaling voorkomen.

Maar kun je met dezelfde maatregel beide doelen bereiken? In veel gevallen werkt de ordemaatregel alleen 'hier en nu' en niet voor 'daarna en later'.

Voor 'afstoppen' werken straffen zoals apart zetten, eruit sturen, nablijven, schorsen en van school verwijderen wel. Voor 'verandering van gedrag' helpen zulke vrijheidsstraffen meestal niet. Dat komt doordat de overtreder zich daarbij eerder 'gepakt' dan 'gewaardeerd' voelt en er geen sprake is van eigen keuze en eigen verantwoordelijkheid. Dat is een reden om naast directe ordemaatregelen ook leer- en werkstraffen toe te passen in school.

Echte aandacht en geen automatisme

Met 'alternatieve straffen' heb je een opvoedkundig doel. Dat bereik je alleen wanneer je een leer-, taak- of werkstraf niet achteloos en routinematig, maar juist zeer aandachtig en op maat toepast.

- *Een ochtendje vroeger komen om te laat komen te compenseren is wel daadgerelateerde maar wie is 'eigenaar' van die maatregel?*
- *Automatisch opleggen van schoonmaakcorvee bij een bepaald vergrijp betreft wel nuttig werk opleggen maar werkt niet zonder meer als verbeteropdracht.*
- *Leerlingen gespijbelde uren laten inhalen door een inhaalopdracht te geven en die te overhoren of na te zien is wel nuttig, maar verander je daarmee het gedrag van de regelmatige spijbelaar?*
- *Een geschorste leerling in school onder toezicht laten werken, laat zien dat je het gedrag afkeurt maar dat het onderwijs gewoon doorgaat. Maar hoe bereik je dat die schorsing ook effect heeft op het gedrag straks en later?*

Als je werkelijk effect nastreeft, is bij het toepassen van alternatieve straffen maatwerk nodig:

- *Hoe maak je de leerling (en eventueel de ouders) 'eigenaar' van het knelpunt, het zoeken naar een oplossing en het uitvoeren ervan?*
- *Wat werkt wel als pedagogische maatregel en wat niet?*

Scheidsrecht, beroepsrecht en klachtrecht

Als er sprake is van schelden, bedreigen of geweld, ontkom je niet aan maatregelen of straffen.

Bij '**nu-recht**' beslist de leraar, de conciërge of de directeur hier en nu, zonder verdere discussie. Dat kun je vergelijken met het fluiten van een scheidsrechter of het uitdelen van gele en rode kaarten.

Via '**straks-recht**' kan de leerling na afloop van de les of op een rustiger moment bezwaar maken tegen zo'n maatregel. De leraar of de directie bekijken de situatie nog eens, passen hoor- en wederhoor toe. De maatregel was terecht en wordt doorgezet of er wordt iets aan bijgesteld. Die procedure is wat zorgvuldiger maar het blijft snelrecht.

'**Later-recht**' vind je in een school bij zware overtredingen en bij de officiële klachtenregeling. De directie, het bestuur en/of een (externe) klachtencommissie buigen zich dan over de zaak:

- Omdat een maatregel op het niveau van directie en bestuur nodig is.
- De leerling of de ouder(s) tegen een maatregel in beroep gaan.
- De leerling of de ouder(s) een klacht indienen.

Het is belangrijk om in school duidelijke afspraken te maken over de toepassing van die verschillende vormen van 'recht'. Die verschillen moeten ook voor leerlingen en hun ouders te begrijpen en te hanteren zijn.

Klachtenregeling seksuele intimidatie

Op grond van de Arbeidsomstandighedenwet uit 1994 en de Kwaliteitswet uit 1998 zijn de Nederlandse scholen voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs verplicht om voorzieningen te treffen om seksuele intimidatie te voorkomen en te bestrijden. Scholen hebben nu een interne contactpersoon en een externe vertrouwenspersoon en het schoolbestuur heeft een contract met een klachtencommissie.

1 Melden aan de interne contactpersoon.

De interne contactpersoon vangt de klager op, onderzoekt wat de klager zelf kan doen en brengt deze eventueel in contact met de externe vertrouwenspersoon.

2 De externe vertrouwenspersoon:

- Kan de klager opvangen.*
- Kan de klager informeren over vervolgstappen zoals bijvoorbeeld:*
 - de aangeklaagde aanspreken op gedrag;*
 - bemiddeling organiseren;*
 - ondersteunen bij een klacht indienen bij de klachtencommissie;*
 - doorverwijzen naar professionele hulpverlening.*

3 Een klacht indienen bij de klachtencommissie:

*De meeste scholen hebben zich aangesloten bij een professionele klachtencommissie van de eigen besturenorganisatie. Deze is geheel onafhankelijk van de school. Bij deze klachtencommissie kunnen ouders, leerlingen en personeelsleden klachten indienen onder andere over gedrag van het personeel, zoals seksuele intimidatie. De klachtencommissie onderzoekt de klacht middels hoor en wederhoor van partijen. Als de klachtencommissie na **onderzoek** de klacht gegrond verklaart, dan volgt **rapportage** en **advies naar het schoolbestuur**. Het schoolbestuur neemt vervolgens maatregelen.*

Namen en telefoonnummers van contactpersoon, vertrouwenspersoon en klachtencommissie zijn te vinden in de Schoolgids van de school.

Weten bij wie je met vragen of zorgen terecht kunt

Je hebt recht op veiligheid in je werksituatie en de schoolorganisatie kan je daarbij helpen. Zeg tijdig NEE of STOP als iemand je door zijn gedrag hindert of pijn doet. Schroom niet hulp te vragen als je merkt dat de belangstelling van leerlingen, collega's of ouders hinderlijk wordt.

Neem dan iemand in vertrouwen en zoek samen naar een weg om het probleem aan te pakken en op te lossen:

- De schoolleider of een collega zijn met wie je al eerder over je homoseksualiteit sprak.
- Een bekende uit de homo- of lesbo-groep van onderwijspersoneel waar je contact mee hebt.
- Het COC of bijvoorbeeld Empowerment Lifestyle/Tolerante scholen.
- De vakorganisatie waar je bij aangesloten bent: de AOb en de Onderwijsbonden CNV hebben aparte homogroepen.
- De externe vertrouwenspersoon van de school of de klachtencommissie van de school.

Hinderlijk gedrag

<i>Je maakt een grap waarin je een bepaalde groep mensen belachelijk voorstelt.</i>	<i>Iemand maakt een grap waardoor jouw groep belachelijk wordt voorgesteld.</i>
<i>Je kleedt iemand met je ogen uit.</i>	<i>Iemand kleedt je met zijn of haar ogen uit.</i>
<i>Uit je woorden blijkt dat je iemand als (seksueel) object en niet als persoon ziet.</i>	<i>Uit iemands woorden blijkt dat zij of hij je als object ziet en niet als persoon.</i>
<i>Met een generaliserende opmerking raak je iemand persoonlijk.</i>	<i>Je wordt door de generaliserende opmerkingen van anderen persoonlijk geraakt.</i>
<i>Door de privé-vragen die je stelt voelt een ander zich bekeken of bedreigd.</i>	<i>Door de privé-vragen die anderen je stellen voel je je bekeken en bedreigd.</i>
<i>In de voorbeelden die je geeft gaat het altijd om gezinnen van vrouwtje, mannetje en kindjes.</i>	<i>Je hoort dat anderen alleen spreken over gezinnen van mannetje, vrouwtje en kindjes.</i>
<i>Je bent door iemand in vertrouwen genomen, maar laat die informatie in gesprek met anderen glippen.</i>	<i>Je nam iemand in vertrouwen maar nu merk je dat zij of hij die informatie in gesprek met anderen heeft laten glippen.</i>
<i>Je behandelt iemand zonder reden anders omdat zij of hij 'zo' is.</i>	<i>Je hebt het gevoel zonder reden anders behandeld te worden omdat je 'zo' bent.</i>
<i>Je sluit een ander buiten omdat je niet weet hoe je om moet gaan met iemand die 'zo' is.</i>	<i>Je wordt buitengesloten omdat ze niet weten hoe ze om moeten gaan met iemand die 'zo' is.</i>
<i>Je verwacht dat iemand die 'zo' is ook namens de hele groep kan optreden.</i>	<i>Omdat je 'zo' bent wordt verwacht dat je ook namens de hele groep optreedt.</i>

Weten wat je met daders van agressie doet

Homo-acceptatie start met het bewustzijn dat iedereen anders is en dat iedereen zich vrij moet kunnen voelen zichzelf te zijn. De vraag die je jezelf kunt stellen is daarom: "Hoe ervaart een homoseksuele leerling of collega mijn gedrag?"

Geweld is het ongevraagd of ongewenst overschrijden van iemands persoonlijke grens. Je gaat dan dwars door het uitgesproken of onuitgesproken NEE of STOP van de ander heen. Je komt te dicht in iemands persoonlijke cirkel, je hindert of kwetst de ander of je beschadigt de ander psychisch of fysiek. Het gaat bij 'geweld' dus om een heel scala van gedragingen: van kijken, zomaar iets te zeggen of een domme grap maken tot bedreiging en fysiek geweld.

Als je 'over de streep gaat' en een ander maakt je daarop attent, dan doe je normaal gesproken een stap terug. En je probeert er op te letten de grens niet opnieuw te overschrijden. Maar je hebt soms te gemakkelijk de neiging te zeggen: "Ach, zo erg was het nou ook weer niet" of "Daar moet je nu toch tegen kunnen." Je gaat dan uit van jouw eigen – misschien niet eens zo verkeerde – bedoelingen. Maar voor veilig omgaan met elkaar is het nodig uit de gaan van hoe de ander jouw gedrag ervaart. Het 'slachtoffer' bepaalt wat erg is en wat niet. Soms moet de omgeving helpen met grenzen aangeven om iemand in bescherming te nemen.

Het vinden van de juiste balans is in het dagelijks contact van mensen – jong of oud – sowieso al ingewikkeld. Maar bij homoseksualiteit is het vaak nog ingewikkelder: het **nee** of **stop** blijft namelijk in veel gevallen onuitgesproken doordat:

- de betrokkene bijvoorbeeld nog bezig is haar of zijn seksuele identiteit te ontwikkelen;
- de betrokkene besloten heeft haar of zijn seksuele identiteit in school niet bekend te maken.

Iemand een mietje noemen, grappen maken over homoseksualiteit of er bij het vragen naar relaties vanuit gaan dat een jongen een meisje kiest, kan dan ongewild heel kwetsend overkomen. Je zou kunnen zeggen dat een school die net doet of homoseksualiteit niet bestaat ongewild geweld gebruikt. En in veel gevallen hoor en zie je de pijn daarvan niet.

Homo-emancipatiebeleid is taak voor scholen zelf

Scholen zijn in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor een veilig en tolerant schoolklimaat. Onderdeel daarvan is de manier waarop scholen invulling geven aan het homo-emancipatiebeleid. Dat schrijven minister Van der Hoeven (OCW) en staatssecretaris Ross (VWS) in een brief aan de Tweede Kamer. Aanleiding voor de brief is de discussie over de weigering van een aantal scholen om het homojongerenblad 'Expresso' uit te delen aan leerlingen. Het blad is mede ontwikkeld met behulp van een subsidie van het Ministerie van OCW.

De bewindslieden benadrukken dat het belangrijk is dat scholen aandacht besteden aan de acceptatie van homo's. De Inspectie van het Onderwijs ziet daar ook op toe. Scholen krijgen van de rijksoverheid budget voor activiteiten rond veiligheid en tolerantie. Daarbij mogen de scholen zelf bepalen op welke manier zij dat invullen. Het feit dat projecten – zoals het blad 'Expresso' – door de overheid worden gesubsidieerd, wil niet zeggen dat scholen verplicht zijn dat materiaal te gebruiken, aldus de bewindslieden.

In 2003 stelde de minister van OCW een eenmalige subsidie beschikbaar voor een project van COC-Nederland om de bespreekbaarheid van het onderwerp homoseksualiteit een extra impuls te geven. Een speciale scholiereneditie van het magazine Expresso was onderdeel van dit project. Ook het Ministerie van SZW en de Nationale Jeugdraad hebben bijgedragen aan het project.

Van de vijfhonderd middelbare scholen hebben ongeveer dertig scholen het blad geweigerd of teruggestuurd. Als redenen werden aangevoerd dat het taalgebruik en de vormgeving niet werden gewaardeerd of dat scholen op hun eigen manier aandacht besteden aan het onderwerp.

Volgens Van der Hoeven en Ross zijn er ook positieve reacties op het blad gekomen en hebben verschillende scholen om extra exemplaren gevraagd. De uitgever van het blad beziet de mogelijkheden voor een extra oplage van de betreffende editie, waarin de omstreten tolerantietest wordt aangepast.

Bron: Brief aan de Tweede Kamer, 27 oktober 2004

Protocollen

Protocollen personeelsbeleid

Voorkeur of voorzorg

Privacy

Personeelszorg

Vorbereid zijn op vragen

Liedje

Lieg alsjeblijft niet tegen me
niet over iets groots niet over iets
anders. Liever hoor ik het
vernietigendste dan dat je liegt
want dat is nog vernietigender.

Lieg niet over liefde
iets dat je voelt of iets dat je
zou willen voelen. Liever word ik
bedroefd dan dat je liegt
want dat is nog bedroevender.

Lieg niet tegen me over gevaar
want ik voel toch je angst
en wat ik gewaar word is waar
of ik ken je niet en dat
is nog gevaarlijker.

Lieg niet tegen me over ziekte
liever kijk ik die diepte in
dan dat ik mij verlies in één
van jouw lieve verzinsels
want daarmee verlies ik me dieper.

Lieg niet tegen me over sterven
want zo lang we er nog zijn
vind ik dat toegangsloze
niet mededelen wat je denkt
erger en zo veel doden.

Judith Herzberg

Protocollen personeelsbeleid

Hieronder laten we een paar voorbeelden zien van protocollen: eenvoudige stappen die je in school kan gebruiken. Ze helpen je:

- je eigen houding te bepalen;
- de positie van homoseksuele personeelsleden te verstevigen;
- en hen waar nodig te begeleiden en te beschermen.

Achtereenvolgens behandelen we:

- werving, selectie en benoeming;
- begeleiding van personeel;
- meten van veiligheidsgevoel en incidenten.

De meeste van die protocollen lijken misschien 'open deuren'. Ze zouden gewoon bij het aannemen, begeleiden en beschermen van elk personeelslid moeten gelden. Dat klopt. Maar in de praktijk blijkt dat de ondersteuning en bescherming van homoseksuele personeelsleden nog iets extra's vraagt.

Voorkeursbeleid

Bij de werving van personeel staan de gevraagde bevoegdheid en de ervaring in een vergelijkbare functie meestal centraal. Maar sommige scholen voeren ten aanzien van de vervulling van bepaalde functies een voorkeursbeleid: zij vragen bepaalde doelgroepen met nadruk te solliciteren.

In zo'n geval is – bij geschiktheid, soms bij gelijke geschiktheid – het behoren tot één van die groepen een pré om te worden aangenomen. Het vermelden en bespreken ervan in de sollicitatiebrief en bij de sollicitatieprocedure zijn dan noodzakelijk en toegestaan.

Het is de vraag of je als homo of lesbo tot zo'n doelgroep zou willen behoren. Maar je mag wel van een school verwachten dat het vermelden van je seksuele geaardheid of partnerkeuze niet in je nadeel werkt en dat je er tijdens de procedure open voor uit kunt komen. Dit los van de vraag of je dezelfde openheid wilt tonen bij het uitoefenen van je functie zodra je bent aangenomen: in het contact met leerlingen en ouders.

Een veilige haven?

Welke school geeft zich bij de vakorganisaties op als een veilige plek voor leraren die elders zijn weggepest? Dat is een vorm van voorkeursbeleid die zeker denkbaar is.

*Elke school die nu zegt dat expliciet voorzorgsbeleid niet nodig is, kan zich afvragen: zouden wij voor elders weggepeste leraren en leraressen **wel** een veilige haven zijn? En als je twijfelt: Wat is er dan nodig om van je school zo'n veilige haven te maken?*

Voorkeur of voorzorg?

Als je nu aan een directeur van een school vraagt: "Hoeveel homoseksuelen werken er in deze school?", dan hoor je vaak:

"Dat weet ik niet precies." Dat zou de ideale situatie zijn als homoseksualiteit overal als even gewoon wordt ervaren als heteroseksualiteit. Maar in de huidige situatie betekent het vaak:

- Ik heb geen incidenten gemeld gekregen.
- De betrokkenen maken zich niet allemaal bekend.
- We hebben in school geen specifiek voorzorgsbeleid.

Voorkeursbeleid (openbaar, naar buiten gekeerd) zou betrekking hebben op het bewust werven van homoseksueel personeel. Bij algemene acceptatie van homoseksualiteit zou dat niet nodig zijn. Maar nu die acceptatie er niet is, lijkt voorkeursbeleid toch een stap te ver. Je kunt echter van een school wel vragen het toetreden van homoseksueel personeel zorgvuldig te begeleiden.

Vorzorgsbeleid (vertrouwelijk, naar binnen gekeerd) heeft betrekking op het bewust rekening houden met de bijzondere omstandigheden van homoseksuele personeelsleden binnen de school. Dat moet een onderdeel zijn van algemeen personeelsbeleid van alle scholen. Het is noodzakelijk daar in alle scholen aandacht aan te besteden en daarbij extra te letten op 'vertrouwelijkheid'.

Ik trok een streep:
tot hier,
nooit ga ik verder dan tot hier.

Toen ik verder ging
trok ik een nieuwe streep,
en nog een streep.

De zon scheen
en overal zag ik mensen,
haastig en ernstig,
en iedereen trok een streep,
iedereen ging verder.

Toon Tellegen

Protocol bij aannemen homoseksueel personeel

Naast de gangbare regels die je voor selectie en aannemen van personeel hanteert zou je ten aanzien van seksuele diversiteit op het volgende kunnen letten:

Je vraagt een sollicitant met het oog op selectie NIET naar bijvoorbeeld:

- haar of zijn seksuele geaardheid of partnerkeuze;*
- haar kinderwens of eventuele zwangerschap;*
- zorgen of belemmeringen in de privé-situatie;*
- zijn of haar geloof of de politieke richting waar zijn/haar voorkeur naar uitgaat.*

Dat betekent ook dat de referenties die een vorige werkgever geeft strikt genomen uitsluitend de werksituatie en de ervaringen met de betrokkene als collega mogen betreffen.

Je zou je bij het geven van referenties alleen mogen zeggen: "Hij/zij had ordeproblemen in de onderbouwklassen." En strikt genomen niet: "Toen ze in haar klassen openlijk vertelde dat ze lesbisch was, kreeg ze aanvaringen met leerlingen die daar telkens vervelende vragen over stelden en grappen over maakten. Ze voelde zich daardoor in bepaalde klassen niet meer veilig."

Zodra je overeengekomen bent dat je met elkaar in zee gaat, kom je in een volgende fase van het gesprek. Het is dan juist wel verantwoord en ook zinvol om naar eerdere ervaringen, mogelijke drempels, enzovoort te vragen. Negatieve ervaringen met 'coming-out' of twijfels daaromtrent kunnen aanleiding zijn voor een intensieve begeleiding: "Laten we er samen voor zorgen dat je je bij de start veilig kunt voelen en straks veilig blijft voelen."

Privacy

Wanneer er – zoals op de meeste scholen – **geen** sprake is van expliciet voorkeursbeleid geldt als algemene regel:

maar we zouden niet vergeten dat we hebben gelachen, gelachen hebben we veel en dat zal ik niet vergeten want we hebben gelachen en veel hè? en dat zullen we nooit vergeten omdat we zoveel gelachen hebben en dat niet vergeten gvd wat hebben we gelachen en niet en nooit vergeten dat we zo hebben gelachen omdat we samen waren en zoveel gelachen hebben dat we het nooit zullen vergeten

Bert Schierbeek

De schoolleiding betreft gegevens over het privéleven van de sollicitant **niet** bij de beoordeling van haar of zijn geschiktheid voor de functie.

- Alle sollicitanten krijgen dezelfde zakelijke vragen voorgelegd.
- Zij worden beoordeeld op hun geschiktheid voor de functie ('passen in het team' valt daar niet onder).
- Bij de selectie worden de kandidaten allen op dezelfde manier beoordeeld.

De sollicitant behoeft privé-gegevens zoals zijn of haar homoseksualiteit niet te vermelden. Uit oogpunt van zuiverheid is het voor de schoolleiding algemeen gesteld ook beter niet naar zulke gegevens te vragen tijdens de selectieprocedure.

Protocol werving en selectie

- *De schoolleiding voert een actief beleid om homoseksuele personeelsleden een veilige plek in school te bieden.*
- *Daartoe nodigt de schoolleiding homoseksuele sollicitanten – na vaststelling van hun geschiktheid voor de functie en een beslissing over aanname – uit om open over hun ervaringen in vorige scholen te praten, aan te geven hoe ze daar in een nieuwe situatie mee om willen gaan en welke ondersteuning en bescherming ze daarbij van de kant van de schoolleiding en de collega's verwachten.*
- *Zittende homoseksuele personeelsleden wordt gevraagd om in de beslotenheid van de functioneringsgesprekken of in gesprekken met hun coördinator/schoolleider open over hun ervaringen als homoseksueel in de school te praten om de ondersteuning en begeleiding die zij krijgen af te stemmen op de vragen en zorgen die zij hebben.*
- *De schoolleiding garandeert dat vermelding van negatieve ervaringen met openheid over de eigen homoseksualiteit tegenover leerlingen en ouders niet wordt betrokken in de selectieoverwegingen of bij het beoordelen voor een vaste benoeming.*
- *Elke sollicitant/elk personeelslid moet erop kunnen vertrouwen dat niets uit het gesprek door de leiding (schoolleider/coördinator) buiten het gesprek tegenover derden wordt herhaald, tenzij ze daar samen een duidelijke afspraak over hebben gemaakt.*
- *Ze maken de afspraak dat het personeelslid contact opneemt zodra zij/hij zich onveilig voelt door de manier waarop collega's, leerlingen en/of ouders op haar/hem reageren.*
- *Als er sprake is van acute bedreiging of discriminatie steunt de leiding de betrokkenen bij het voorleggen van vragen, zorgen en klachten bij een externe vertrouwenspersoon en bij de klachtencommissie.*

Personeelszorg

Is een neutrale benadering altijd in het voordeel van de betrokkenen of kan het in geval van homoseksualiteit ook een nadeel zijn? Als je een elders de gepeste leraar of lerare in je school een nieuwe kans wilt geven, zou je de aard van de onordelijkheden en de redenen van het vertrek juist wel moeten weten. En je zou samen met haar of hem ook moeten afwegen of de begeleiding en bescherming die jij kunt bieden, voor haar of hem een voldoende waarborg zijn om het in jouw school nog eens te proberen. Maar dat vraagt:

- **Openheid van de school:** zo gaan wij hier met homoseksualiteit om en deze of die begeleiding en bescherming kunnen we je bieden.
- **Openheid van de sollicitant:** dit is me op mijn vorige school overkomen, ik wil het op een nieuwe school nog eens proberen, maar dat vergt van de school ...

Het feit dat veel homoseksuele personeelsleden van scholen zich in hun functioneren gehinderd voelen door de intolerantie van collega's, leerlingen en ouders, vraagt juist om specifiek beleid. Een protocol met betrekking tot werving, selectie en benoeming zou dan op het punt van homoseksualiteit extra clausules kunnen bevatten: zie kader.

Het is in feite niets anders dan zorgvuldig omgaan met de belangen van ieder personeelslid. Je hoeft geen homoseksueel te zijn om dat van een schoolleiding te mogen verwachten. Maar omdat homoseksualiteit te vaak en te gemakkelijk over het hoofd wordt gezien, is het nodig dat voorzorgsbeleid ten aanzien van het aannemen en begeleiden van homoseksueel personeel apart te benoemen.

Vragen van leerlingen

Het is voor alle homoseksueel personeel verstandig tevoren te bepalen waar je de streep trekt: hoever laat ik leerlingen toe in mijn privéleven. Wat vertel je uit jezelf wel en niet? Maar ook: hoe reageer je als ze vragen stellen:

- *Vertel ik mijn voornaam?*
- *Geef ik mijn huisadres?*
- *Geef ik mijn telefoonnummer en mijn e-mail adres?*
- *Wat zet ik op het bandje van mijn voicemail?*
- *Wat is er in mijn tas, mijn agenda of portemonnee aan privé-gegevens te vinden en hoe zorg ik ervoor dat leerlingen daar niet in kunnen kijken als ik dat niet wil?*
- *En als ik hun vragen hinderlijk vindt, hoe maak ik op dan een vriendelijke maar besliste manier duidelijk waar voor mij de grens ligt?*

Blijkbaar is dat voor homoseksuele personeelsleden lastiger dan voor heteroseksuele collega's en is het voor hen extra belangrijk voorbereid zijn op vragen over hun privéleven. Als algemene richtlijnen voor die situatie kun je uitgaan van:

- *Reageer als dat kan vanuit een gekozen strategie en zo zelfverzekerd mogelijk. Je hebt het recht te bepalen wat openbaar is en wat privé.*
- *Zoek daarbij een manier om antwoord te geven of een streep te trekken op een manier die bij je past: met humor of juist serieus, luchtig wegwimpelend of juist inzoomend op wat je wél kwijt wilt.*

Oefen dat antwoord geven eerst met vertrouwden als je er niet zeker van voelt.

Bal masqué

Alle dagen zijn hetzelfde maar anders gekleed
't is een en dezelfde dag die zich steeds weer

aan onze ogen onttrekt door andere tinten
een slim gekozen lichtval gewaden sluiers

kou zonnenschijn regen en wind allemaal
afleidingen van die ene dag die ons

steeds weer ontgaat
die we net niet zien

K. Schippers

Vorbereid zijn op vragen

Leerlingen zijn vaak nieuwsgierig naar de leraar als privé-persoon: hoe heet hij, hoe oud is zij, heeft hij een huisdier, is hij getrouwd, heeft zij kinderen, waar woont hij, wat doet ze in haar vrije tijd? Die belangstelling is normaal en de vragen zijn weliswaar vaak nieuwsgierig, maar niet opdringerig bedoeld. Uit onderzoek blijkt dat homoseksuelen zulke belangstelling voor hun privéleven in school vaker als hinderlijk en soms ook als bedreigend ervaren. Ook als ze open voor hun geaardheid uitkomen.

Bij het introduceren van nieuw personeel en het begeleiden van zittend personeel is het daarom belangrijk zulke 'als'-situaties te bespreken:

- Wat geef je als antwoord als leerlingen, collega's of ouders vragen naar je partner, of je getrouwd bent en kinderen hebt?
- Of als ze je vragen of je gay of lesbisch bent?
- Of als ze je met iemand gezien hebben en daar meer over willen weten?
- Of als ze willen weten hoe je 'het' met je partner doet?
- Hoe reageer je op leerlingen die elkaar uitschelden met 'homo' of 'pot' of met vervelende grappen over homo's of lesbo's?
- Wat vertel je over je weekend en over je vakanties?

Bij de begeleiding van homoseksueel personeel kun je als schoolleider, coördinator of collega een belangrijke steun zijn. In de eerste plaats door je eigen openheid en bereikbaarheid. In de tweede plaats door de ander te helpen zelf een weg te vinden.

Is homotolerantiebeleid verplicht?

In het Parool van 30 november 2004 stond een artikel onder de kop: "Directies vaak bang voor confrontaties met allochtone leerlingen." In de Tweede Kamer werden daar vragen over gesteld. De minister antwoordde onder andere:

"Het onderzoek betreft een peiling van de gemeente Amsterdam voor het opzetten van een netwerk van vo-scholen, die willen werken aan homo-emancipatie. In het onderzoek wordt geconstateerd dat op alle scholen veel aandacht wordt besteed aan het creëren van een tolerant en veilig schoolklimaat voor alle leerlingen. De scholen willen dit bereiken door in de praktijk veel aandacht te besteden aan respectvol omgaan met elkaar. Binnen dit kader valt ook de tolerantie jegens homo's.

Zoals eerder (...) aangegeven zijn scholen primair verantwoordelijk voor een veilig schoolklimaat. Homotolerantie maakt daar deel van uit. Ik vind het van groot belang dat scholen daar aandacht aan besteden. De Inspectie van het Onderwijs ziet daarop toe. Scholen mogen echter zelf bepalen hoe zij invulling geven aan hun veiligheidsbeleid en daarmee ook hun beleid ten aanzien van homotolerantie. Zij zijn dus niet verplicht een expliciet beleid ten aanzien van homotolerantie te voeren.

Uit het onderzoek blijkt dat scholen deze verantwoordelijkheid op hun eigen wijze invullen en aandacht besteden aan homotolerantie binnen hun veiligheidsbeleid, hetzij middels voorlichting door het COC, pestprojecten, mentorlessen of in reguliere lessen. Het feit dat scholen aangeven samen te willen werken en kennis en informatie met elkaar te willen delen, zie ik als een teken dat scholen actief bezig zijn met werken aan een veilig en tolerant schoolklimaat.

Op basis van het onderzoek kan ik niet anders concluderen dan dat de betrokken scholen hun eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van een veilig schoolklimaat en homotolerantie vorm geven. Ik zie dan ook geen aanleiding om op grond van dit onderzoek actie te ondernemen."

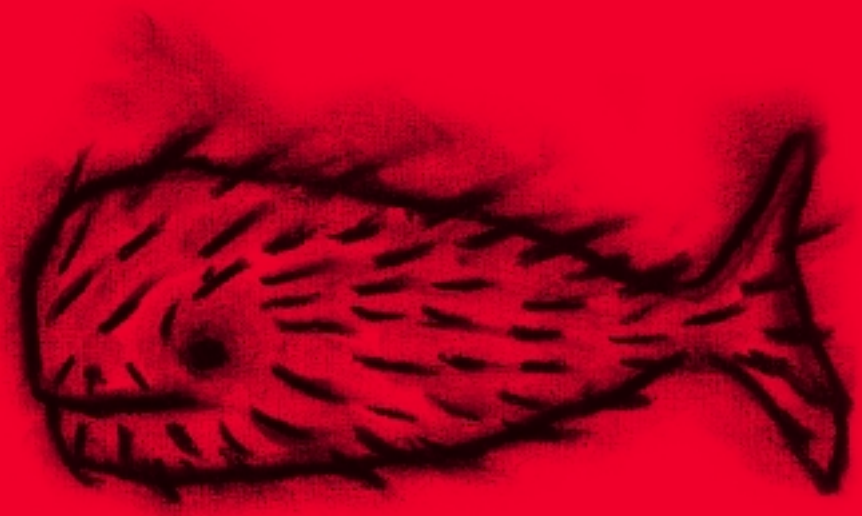
Meten en registreren

Meten en registreren, observeren en beschrijven

Thermometer

Transfer naar buiten en na school?

Gebruik van de thermometer

Meten van veiligheidsgevoel en incidenten

Met meten en registreren van het veiligheidsgevoel en incidenten kun je verschillende doelen nastreven. Je doet het meestal algemeen, maar je benoemt homoseksualiteit daarbij expliciet:

Op klassenniveau:

- De leerlingen bewustmaken van een gevoel van saamhorigheid: een ploegentijddrit waarbij we niemand onderweg mogen verliezen.*
- Hen bewustmaken van het gevoel van veiligheid of onveiligheid dat ze bij elkaar veroorzaken of voor elkaar veroorzaken en hoe ze daarin kunnen sturen.*
- Hen op grond daarvan persoonlijke of gezamenlijke acties laten bedenken om daar iets aan te veranderen en dat samen te oefenen.*
- Nagaan of de veranderingen ook werkelijk het gewenste effect hebben gehad.*

Op leraarsniveau:

- Weten hoe je daar door je eigen houding en gedrag en door je lesorganisatie en opdrachten een krachtige leeromgeving voor kunt scheppen.*
- Daarop gericht actie ondernemen in je lessen en daarop reflecteren en dat delen met collega's.*
- Elkaar daarbij stimuleren en coachen door middel van klassenobservatie en intervisie.*

Op schoolniveau:

- Aan leerlingen, personeel, ouders, bestuur en inspectie laten zien wat de effecten zijn van 'werken aan wendbare weerbaarheid'.*

Meten en registreren, observeren en beschrijven

Met **meten** doelen we op het werken met vragenlijsten om het veiligheidsgevoel en het 'slachtoffer' zijn van lichtere en zwaardere vormen van geweld in beeld te brengen. Zo'n meting geeft – eenmalig gebruikt – alleen een beeld van het 'weer' van die dag. Je moet over een langere periode regelmatig meten om het 'klimaat' in de klas of in de school in beeld te krijgen.

Met **registreren** bedoelen we het systematisch bijhouden van bijvoorbeeld positief gedrag van de leerlingen of juist het aantal keren dat je zelf ingrijpend moest optreden. Alleen als je dat (samen met je collega's) gedurende een bepaalde periode consequent doet, kun je veranderingen in beeld krijgen. We zullen laten zien dat het daarvoor nodig is de registratie beknopt en simpel en zeer gebruikersvriendelijk te houden. En hoe je de leerlingen daarbij actief kunt betrekken.

Bij **observeren** gaat het om klassenobservaties door een collega, een interne begeleider of door de externe trainer/coach. Aan de hand van de afgesproken observatiepunten wordt dan bijvoorbeeld genoteerd hoe de leerkracht 'op de aansprekladder' bewoog en welke sociaal gedrag versterkende factoren waarneembaar in de lesorganisatie en de opdrachten opgenomen waren.

Bij **beschrijven** gaat het om de zelfrapportage door (eventueel ook interviews met) de leerlingen en de betrokken personeelsleden. Welke veranderingen proberen ze in houding en gedrag (en in hun lesorganisatie en opdrachten) toe te passen en hoe ervaren ze dat? Logboekjes en portfolio zijn daarvoor geschikte werkvormen.

Transfer naar buiten en na school?

We willen dat leerlingen zich tegenover zichzelf en anderen respectvol gedragen. Iedereen is anders. Het moet daarbij een gewoonte van onszelf en van de leerlingen worden bewust en verantwoordelijk om te gaan met elkaar, grenzen te stellen en grenzen te accepteren. Wie dat in kleine, bewaakte situaties leert en daarop reflecteert, kan leren hetzelfde principe ook in grotere en minder bewaakte situaties te gebruiken. Dat zelfvertrouwen en die zelfbeheersing moeten groeien. En dat vraagt gerichte aandacht en feedback van de omgeving. De transfer naar situaties buiten de school vindt niet automatisch plaats.

Wat een leerling op school oefent, heeft niet automatisch invloed op het gedrag buiten de les. Let daarom extra op de overdracht van oefenen in de dagelijkse omgang in school naar wisselende situaties daarbuiten en daarna. Bijvoorbeeld bij:

- *leren voelen of je iets werkelijk wilt en **nee** of **stop** zeggen (en doen) als je het niet wilt;*
- *leren respecteren dat anderen **nee** of **stop** zeggen en dan ook werkelijk stoppen;*

Anderen helpen om daarmee te leren omgaan.

Welke effecten kun je verwachten?

Als je met het kernteam of met alle leraren die aan bepaalde klassen lesgeven systematisch werkt aan sociale veiligheid dan mag je de volgende effecten verwachten:

- De leerlingen gaan prettiger en socialer met elkaar om en voelen zich veilig(er).
Dat kun je meten.
- Er zijn minder ruzies en pesterijen dan je in dat stadium van het schooljaar in zo'n brugklas zou verwachten. **Dat kun je registreren en uit de beschrijvingen halen.**
- Daarbij worden incidenten sneller door de leerlingen zelf en door collega's gesignaleerd en (binnen en door) de groep opgelost. **Dat kun je vooral uit de beschrijvingen halen.**
- Wie hinder van anderen heeft, geeft dat sneller aan en de omgeving in de klas reageert er adequater op. **Dat kun je vooral uit de beschrijvingen halen.**
- Leerlingen weten beter hoe en bij wie ze met specifieke klachten over (seksueel) geweld terecht kunnen en hoe ze zich daartegen kunnen verzetten. **Dat kun je vooral uit interviews halen.**
- De leraren letten bewuster op hun houding en gedrag, bewegen zich hoger op de aanspreekladder en passen vaker en bewuster elementen uit de twee middelste cirkels van de 'hoe-wijzer' toe. **Dat kun je vooral uit observaties en zelfrapportage halen.**

Die effecten bereik je **niet** door het geven van voorlichting of door een paar themalessen. Je bereikt het alleen wanneer je daaromheen in alle lessen een sociaal gedrag versterkende leeromgeving schept. Een omgeving waarin 'anders-zijn' wordt geaccepteerd of dat nu seksuele geaardheid, etniciteit, leeftijd of leefstijl, subculturele smaak of voorkeur voor bepaalde kleding of muziek betreft.

De thermometer van 'de veilige school'

De door SCO Kohnstamm/APS vervaardigde en beproefde versie luidt:

Nummer: _____ meisje/jongen Groep _____ leeftijd _____

NEE ←————→ JA

Ik voel me op school veilig genoeg om:	--	-	+	++
te zijn wie ik ben				
voor mijn geloof uit te komen				
mijn mening te geven				
te kiezen en te doen wat ik wil				
te gaan en te staan waar ik wil				

Ik voel mij veilig:	--	-	+	++
in de klas				
in het schoolgebouw				
in de kantine/aula/overblijfruimte				
op het schoolplein				
in de buurt van de school				

Ik voel me veilig omdat de school:	--	-	+	++
goed op de regels let				
goed helpt als je hulp vraagt				
pesten en geweld goed aanpakt				
discriminatie goed aanpakt				

Ik voel me onveilig op school door:	--	-	+	++
leerlingen				
leerkrachten				
andere mensen die op school werken				
leerlingen van een andere school				

Ik voel me onveilig op school door:	--	-	+	++
uitschelden				
dreigen met woorden				
stuk maken of stelen van mijn spullen				
uitsluiting (niet mee mogen doen)				
pesten				
lichamelijk geweld (slaan en schoppen)				
dreigen met een wapen				
discriminatie				
seksueel geweld (met kijken, woorden, aanraken)				

NEE ←————→ JA

Ik word op school gepest of gediscrimineerd:

	--	-	+	++
om hoe ik eruit zie				
om wat ik wel en niet goed kan				
om mijn afkomst, geloof of cultuur				
om de manier waarop ik spreek en schrijf				
omdat ik een jongen of een meisje ben				
omdat ze denken dat ik homo of lesbo ben				

Ik maak het voor anderen onveilig op school door:

	--	-	+	++
uitschelden				
dreigen met woorden				
stuk maken of stelen van spullen				
uitsluiten (niet mee laten doen)				
pesten				
lichamelijk geweld (slaan en schoppen)				
dreigen met een wapen				
discriminatie				
seksueel geweld (kijken, woorden, aanraken)				

Bij interpretatie van metingen moet je er wel rekening mee houden dat leerlingen misschien sociaal wenselijke antwoorden geven of dat het (on)veiligheidsgevoel dat ze invullen niet hetzelfde is wat ze ook werkelijk voelen.

Vlak na een vakantie is het veiligheidsgevoel soms groter dan na een periode van drie weken, terwijl vlak voor een vakantie het veiligheidsgevoel veel kleiner is. Een goed moment is om twee of drie weken na een vakantie te meten.

Bloemen geuren

Elke bloem heeft een speciale
geur. De roos, tulp, margriet,

narcis, leeuwebekje, heide,
lelietje-van-dalen, klaproos,

anjer, madeliefjes, krokussen,
de korenbloem. Niet allemaal

ruiken ze lekker. Bij voorbeeld
de anjer, die ruikt niet zo

lekker als de roos. De lirie-
van-dalen ruikt erg lekker.

Veel en veel lekkerder dan de
anjer. Dus ruik vooral niet

aan de anjer. Dit weten we
dan ook weer. Dag allemaal!

K. Schippers

Gebruik van de thermometer

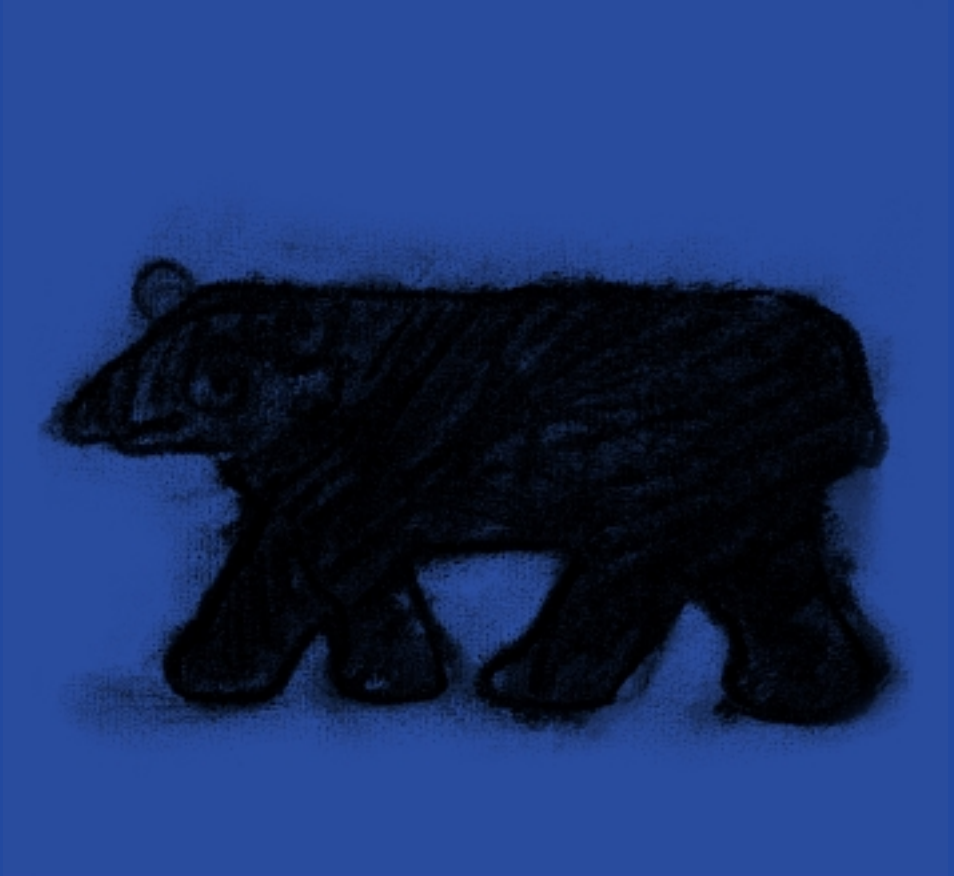
Met een thermometer meet je het 'weer' van die dag en niet het 'klimaat'. Wil je uitspraken doen over het schoolklimaat, dan moet je over een langere periode veel meer meetmomenten inpassen. Dat betekent dat de vragenlijst die je gebruikt eenvoudig en snel af te nemen moet zijn en dat ook de verwerking ervan snel en handig te doen is. Hoe uitgebreider en ingewikkelder je het maakt, hoe kleiner het draagvlak bij de collega's en de leerlingen zal zijn om de vragenlijst nog een keer en nog weer een keer in te vullen.

Met de thermometer die we op pagina 98 en 99 als voorbeeld gaven, zit je aan de grens van het haalbare. Je kunt beslissen de vraag over het 'zelf ook dader zijn' eruit te laten en ook de vraag over de sfeer in de klas. Je krijgt minder informatie, maar de test wordt makkelijker herhaalbaar.

Tips:

- Meet regelmatig in de klassen waarin je bewust aan verbeteringen werkt.
- Neem vaste meetmomenten, zoals: de derde week na elke vakantie.
- Gebruik in de klas alleen de algemene gegevens en zoek met de klas naar mogelijkheden om tot betere scores te komen.
- Als je de scores op nummer of naam bewaart, gebruik de persoonlijke scores dan alleen vertrouwelijk: in begeleidingscontacten met de leerling (en niet met andere leerlingen).
- Anonieme scores kun je door leerlingen laten tellen, persoonlijke scores nooit.
- Het telgroepje belooft niets over de blaadjes te zeggen.

Lesmaterialen, links en bronnen

Lesmaterialen

'**Dubbel Divers**'. Vanaf september 2005 komt het nieuwe pakket 'Dubbel Divers' uit. Dit is een serie themavouwbladen over thema's die relevant zijn voor homoseksualiteit in de multiculturele samenleving.

'**Gedragen gedrag**' van Anke Visser en Ina Kallenbach (PPSI, 2001). Materiaal om in school het gesprek over houding en gedrag op gang te brengen. Aan de hand van stellingen op kaartjes verkennen de deelnemers elkaars normen en waarden.

Ook downloadbare versie op www.ppsi.nl.

'**Holebi's in beweging**' (Acco, 2000). Suggesties en over het gebruik van het stellingenspel in het voortgezet onderwijs en in het jongerenwerk.

Lang leve de liefde (NIGZ). Lespakket over veilig vrijen: het voorkomen van hiv, andere soa en ongewenste zwangerschappen. Ook overschrijden van je eigen grenzen en die van de ander. Verkrijgbaar via GGD'en.

Video 'Burger Inn' (Forum, 2002). Als soap opgezette video, gedraaid in een fastfoodrestaurant. De video levert bij gebruik veel spontane reacties op van vmbo-leerlingen. Verkrijgbaar via Forum (telefoon: 030 - 29 74 321; bestelnummer: 997.3110).

Video 'De Anderen' (ROC De Friese Poort). Lespakket voor havo/vwo en roc (vanaf 15 jaar). Respect en geweld met homospecifieke voorbeelden. Onder andere fragmenten uit een toneelstuk over de homovervolging in WO-II en in de concentratiekampen.

Video 'Glad to be Gay' (COC, 1992). Een serie interviews met allochtone homo- en lesbische jongeren. De kern is dat de jongeren blij zijn te hebben gekozen voor hun homoseksualiteit. (45 minuten). Nogal lang en weinig interactief opgezet.

Videolessen 'Sam & Lisa'. Vlaamse video en een brochure met lestips.

Het pakket omvat twee lessen:

1. De persoonlijke ervaringen van Sam (14) en Lisa (16) op school en daarbuiten.
2. Interviews door Sam en Lisa met holebiculturele voorzieningen.

Zie www.holebifabriek.be en info@holebifabriek.be.

Zie verder het gratis via e-mail te verkrijgen Feit & Vooroordeel:
www.tolerantescholen.net/feit.htm.

Links

Boekhandel Vrolijk: www.vrolijk.nu

Gespecialiseerde non-profit boekhandel in Amsterdam, met een zeer ruime sortering boeken (fictie en non-fictie) en video's over homoseksualiteit, homo's en lesbo's.

Centrum School en veiligheid: www.schoolveiligheid.nl

Telefonische en e-mail helpdesk voor vragen over sociale veiligheid op school: telefoon: 030 - 28 56 616 dagelijks tussen 10.00 en 14.00 uur.

Comingout.nl: www.comingout.nl

Site met informatie en verhalen over coming-out.

Commissie Gelijke Behandeling: www.cgb.nl

De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) ziet toe op de naleving van de door haar uitgesproken oordelen, adviseert en geeft voorlichting over gelijke behandeling, onder andere op grond van seksuele geaardheid.

De Schorerstichting: www.schorer.nl

Het kenniscentrum voor lesbisch- en homospecifieke gezondheidszorg.

De Gaykrant: www.gaykrant.nl

Landelijk weekblad, met informatie voor en over homo's en lesbo's, op alle mogelijke gebieden.

Expreszo: www.expreszo.nl

Maandblad en website voor lesbische, homo- en biseksuele jongeren.

FEIT & VOORORDEEL: www.tolerantescholen.net/feit.htm

E-mail magazine over homoseksualiteit, interculturaliteit en gender in het onderwijs.

Uitgegeven door Empowerment Lifestyle Services/Tolerante scholen. Gratis e-mail-abonnement mogelijk.

Gay & Lesbian Switchboard: www.switchboard.nl

Adresinformatie over homo- en lesbische verenigingen, clubs en uitgaansgelegenheden.

Je kunt ze ook bellen voor een meer persoonlijk gesprek: 020 - 62 36 565.

GLSEN, voorlichting in de VS: www.glsen.org/cgi-bin/iowa/home.html

Het GLSEN (Gay, Lesbian and Straight Education Network uit de Verenigde Staten organiseert voorlichting op middelbare scholen en universiteiten.

Homo-lesbisch webportaal: www.homo-lesbo.nl/

Het homo-lesbisch webportaal is een site waarop links staan naar organisaties en verenigingen voor homo's en lesbo's overal in Nederland.

100 vragen over homoseksualiteit: www.allesovergay.nl

De Schorerstichting geeft op deze site zeer veel en goede informatie. Ook als boekje (13,50) verkrijgbaar: 020 - 66 24 206.

IHLIA: www.ihlia.nl/

Internationaal homo/lesbisch Informatiecentrum en Archief, met vestigingen in Amsterdam en Leeuwarden.

Jeugdliteratuur over homoseksualiteit: www.vrolijk.nu/boeken/jeugd.html

Een up-to-date lijst met jeugdliteratuur die bijgehouden wordt door Boekhandel Vrolijk in Amsterdam.

Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI): www.ppsi.nl

PPSI geeft informatie en advies op maat over preventie van seksuele intimidatie en andere vormen van ongewenst gedrag in het onderwijs.

Stichting Rotterdam Verkeert: www.rotterdamverkeert.nl

Stichting die zich ten doel stelt het hulpaanbod voor lesbische en homoseksuele cliënten te verbeteren. Rotterdam Verkeert heeft sinds kort een projectleider voor het project 'Roze op school'.

Stichting Yoesuf: www.yoesuf.nl

Organisatie, gespecialiseerd in informatievoorziening over islam en (homo)seksualiteit (m/v).

TRIANGLE project: www.triangle-info.de

Het TRIANGLE project is een Europees project waarin organisaties uit vijf landen een handleiding ontwikkelen over voorlichting en opvang rond homoseksualiteit in de multiculturele samenleving.

Vereniging COC Nederland: www.coc.nl

Federatie van Nederlandse verenigingen tot integratie van homoseksualiteit. Het COC is politiek actief en geeft onder meer ondersteuning aan jongeren met homoseksuele gevoelens en hun ouders.

Vrolijke Scholen Test: www.vrolijkescholentest.nl/cgi-bin/vst.cgi

Met deze test kun je nagaan hoe het kwaliteitsbeleid van een school is op het gebied van omgangsvormen, emancipatie en anti-discriminatie. Het invullen van de test kost u circa tien minuten.

Bronnen

Ido Abram. **ABCD-kroon**. Utrecht, 2001. (APS) Te downloaden via:

www.museumvereniging.nl/nmv/ip/pdf/abcd.pdf.

R. Coppenhagen, **Creatieregie. Amsterdam, 200 docenten leren reflecteren**. Soest, 2002. Nelissen.

Alain Finkielkraut. **De wijsheid van de liefde**; vertaald door Maarten Van Buuren. Amsterdam; Antwerpen: Contact, 2004. Oorspronkelijke titel: La sagesse de l'amour.

E. A. Godot. **Hoezo pedagogisch**. Amsterdam, 2003. (SWP)

F. Korthagen en A. Vasalos. **Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding**. In VELON, jrg. 23 (1), 2002.

Frits Prior. **Baas in eigen soap**. Utrecht 2001. (APS).

Frits Prior, Karin Vaessen en Guido Walraven. **Conflicten hanteren zonder geweld**. Utrecht 2001. (APS)

De gedichten en het verhaal komen uit:

Emily Dickinson. **Uit The illustrated poets**. Oxford 1986.

Judith Herzberg. **Doen en laten. Een keuze uit de gedichten**. Amsterdam, 1993. (Uitg. Maarten Muntinga)

Tjitske Jansen. **Het moest maar eens gaan sneeuwen**. Amsterdam, 2003. (Podium)

C. O. Jellema. **Stemtest**. Amsterdam, 2003. (Querido)

Ted van Lieshout. **Multiple noise. Gedichten, schetsen, studies, kladjes en krabbels**. Amsterdam, 1997. (Leopold)

Lucebert. **Verzamelde gedichten**. Amsterdam, 2002. (Bezige Bij)

Frits Prior. **Opmerkelijk veel geluk**. (Ongepubliceerd)

Bert Schierbeek. **De deur**. Amsterdam, 1997. (Bezige Bij)

K. Schippers. **De waarheid als De koe**. Amsterdam, 1963. (Querido)

K. Schippers. **Een vis zwemt uit zijn taalgebied**. Amsterdam, 1973. (Querido)

K. Schippers. **Een leeuwerik boven een weiland**. Amsterdam, 1980. (Querido)

Witlawa Szymborska. **Het moment**. Amsterdam, 2003. (Meulenhoff)

Toon Tellegen. **Bijna iedereen kon omvallen**. Amsterdam, 1993. (Querido)

Toon Tellegen. **Een keuze uit de gedichten**. Amsterdam, 2005. (Uitg. Maarten Muntinga)

